

Наукове періодичне видання

**УКРАЇНСЬКИЙ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК**

Науковий журнал

24 (24) грудень 2021

Наукове періодичне видання
**УКРАЇНСЬКИЙ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК**

Науковий журнал

24 (24) грудень 2021

Редактор, коректор – Навацький Р. П.
Верстка-дизайн – Калабухова С. Ю.

Відповідальність за підбір, точність наведених на сторінках журналу фактів, цитат, статистичних даних, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, а також за розголошення даних, які не підлягають відкритій публікації, несуть автори опублікованих матеріалів. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих у журналі, дозволяється тільки за згодою автора та видавця. Будь-яке використання – з обов'язковим посиланням на журнал.

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 19871-9671 Р від 17.04.2013 р.
Засновник журналу: ГО «Львівська педагогічна спільнота»

© ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2021
© Автори наукових статей, 2021
© Дизайн, Клінова С. М., 2021

ЗМІСТ

Бачинська І. А. СУПЕРВІЗІЯ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІНСЬКОГО РОЗВИТКУ.....	4
Гнидюк О. П., Соломна А. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЕРЖАВНО ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	11
Дедюх Н. В. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНФО-МЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	16
Дичко М. В., Гачак-Величко Л. А. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ І ЯВИЩА ВІЙСЬКОВОГО КОЛЕКТИВУ.....	20
Козачок О. О. ОРГАНІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОГО ДОЗВІЛЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	24
Цибух Л. М., Куляс О. І. ВПЛИВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ В УМОВАХ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПАНДЕМІЇ.....	29
Ляпунова В. А., Аргюхова О. В. МІЖОСОБИСТІСНА ВЗАЄМОДІЯ – НЕВІД’ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ.....	32
Маслак К. В. МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НУШ.....	37
Мороз Р. А. ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ОГЛЯД ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	44
Пасько О. О. ВРАХУВАННЯ ВИМОГ І ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	49
Семенчук І. М. НЕЙРОБІКА ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЯ КОГНІТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	54
Чикалова Т. Г. ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТОДУ СЕНДПЛЕЙ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	58
Яценко Л. О. ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ LEGO ІГОР НА РОЗВИТОК МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	62

Бачинська І. А.
завідуюча
Приморської філії
Опорного закладу «Академічний ліцей»
Скадовської міської ради

СУПЕРВІЗІЯ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІНСЬКОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто різні підходи до трактування поняття «супервізія». Охарактеризовано методичні прийоми, які використовуються в процесі супервізії. Зазначено класифікаційний поділ різновидів супервізії на індивідуальну, групову та групову з рівними колегами. Охарактеризовано групову супервізію як засіб розвитку команди. Визначено переваги та недоліки групової супервізії. Наголошено на можливості використання супервізії з освітньою метою. Обумовлено важливість ролі супервізора в налагодженні взаємин всередині організації. Акцентовано увагу на домінуванні фасилітаторських функцій. Охарактеризовано важливість супервізії організацій в сприянні вдосконаленню організаційної культури.

Ключові слова: коуч, управління, супервізія, керівництво, організація.

Рассмотрены различные подходы к трактовке понятия «супервизия». Охарактеризованы методические приемы, которые используются в процессе супервизии. Указано классификационное разделение видов супервизии на индивидуальную, групповую и групповую с равными коллегами. Охарактеризованы групповую супервизию как средство развития команды. Определены преимущества и недостатки групповой супервизии. Отмечено возможности использования супервизии в образовательных целях. Обусловлено важность роли супервизора в налаживании взаимоотношений внутри организации. Акцентировано внимание на доминировании фасилитаторских функций. Охарактеризованы важность супервизии организаций в содействии совершенствованию организационной культуры.

Ключевые слова: коуч, управления, супервизия, руководство, организация.

Different approaches to the interpretation of the concept of "supervision" are considered. The methodical methods used in the process of supervision are described. The classification division of types of supervision into individual, group and group with equal colleagues is indicated. Group supervision is described as a means of team development. The advantages and disadvantages of group supervision are identified. Emphasis is placed on the possibility of using supervision for educational purposes. The importance of the role of the supervisor in building relationships within the organization is determined. Emphasis is placed on the dominance of facilitator functions. The importance of supervision of organizations in promoting the improvement of organizational culture is described. It is stated that the supervision of the organization is carried out at the operational level. It is noted that the supervisor is part of the organizational hierarchy. An example of the content of the module of the program "High Efficiency Coaching" is considered in detail. It is emphasized that it is not enough to use the tool, in supervision the personality of the supervisor is important. The directions of application of supervision in management are specified: support of coach-competent heads and internal coaches; creating a supportive environment; another way to explore challenges, that is, an alternative view; developing awareness and creating a holistic approach to employee development; expansion of the corporate wellness program. The importance of the chosen strategy, which promotes the intellectual development of specialists, is determined.

Key words: coach, management, supervision, leadership, organization.

Постановка проблеми. У цьому столітті умови праці постійно ускладнюються. Набір навичок, які потрібні лідеру сьогодні, ширше і глибше, ніж будь-коли. Організації вимагають більшої залученості, і керівники (особливо керівники з компетенціями коуча) повинні відповідати цим новим очікуванням. У такій ситуації недостатньо роздумів про себе. Йому потрібна супервізія, щоб бути стійким. Часто коуч-компетентні керів-

ники мають досвід коучингової практики без взаємодії з динамічною мережею коучингу. Таким лідерам легко опинитися в колії втоми. А коли людина втомилася, їй буває потрібно, щоб хтось її вислухав в світі, де зазвичай вона слухає найбільше. Коуч-керівникам корисна регулярна супервізія: поруч знаходиться хтось, хто створює безпечний професійний простір для вивчення роботи, для роздумів, розуміння і підтримки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема супервізії присвячено багато досліджень. Низка наукових праць розкриває сутність супервізії в психології, психотерапії та психологічному консультуванні (роботи таких учених, як Д. Джейкобс, П. Девід, Д. Д. Мейер, П. Ховкінс, Р. Шохет, Е. Вільямс, Ж. Декларуа, Б. Д. Карвасарський, І. В. Данилов, Р. Кочюнас та інші).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Супервізія не отримала достатньої уваги дослідників, проте розвиток системи управління передбачає становлення й розширення супервізорської діяльності. Мета супервізії полягає в підтримці молодого фахівця під час засвоєння професійних методів. Саме супервізія відповідає за супровід процесу професіоналізації й стимулювання розвитку ідентичності з новою професійною роллю.

Мета статті – проаналізувати особливості використання супервізії для забезпечення ефективного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан стресу може бути тривалим і це призводить до зриву, накладаючи відбиток на поведінку спеціаліста та його здоров'я. Як показує досвід зарубіжних країн, для розв'язання такого роду проблем необхідний особливий спеціаліст – супервізор. У зарубіжній практиці супервізорство є незамінним елементом колективної або «командної» професії, інструментом професіоналізму та ефективності роботи.

У перекладі з англійської супервізія означає «надзвичайне бачення, тобто здатність поглянути на певну проблему очима іншого – того, хто має вищий рівень кваліфікації та більший досвід виходу з аналогічних проблемних ситуацій. Якщо звернутися до наступного визначення: «Супервізія – це інтервенції, які здійснюються більш досвідченими професіоналами по відношенню до менш досвідченим. Такі відносини мають певну тимчасову протяжність, припускають оцінку і ставлять собі за мету поліпшення професійного функціонування, а, крім того, мають на увазі моніторинг якості професійного обслуговування клієнта. При цьому супервізор грає роль «воротаря на вході в особливу професію», то в цьому

визначенні, крім уже згаданих аспектів супервізії, відзначається відмінність в професійній досвідченості супервізора і супервізованого, тривалість відносин, оцінка, відстеження якості допомоги клієнту, а також функція допуску до професії.

Супервізію можна розглядати як простір, в якому учасники спільними зусиллями створюють нові способи упорядкування вражень від психологічного консультування. В процесі супервізії використовуються такі методичні прийоми, як спостереження, аналіз, обговорення, зворотній зв'язок, рекомендації [3]. Супервізія дозволяє спеціалістам акцентувати увагу на меті та напрямках своєї роботи, формувати системні підходи до стратегії та тактики, планувати і прогнозувати інтервенції і рекомендації, коректувати взаємодію між фахівцем та системою, з якою він працює.

Загалом під супервізією розуміється підтримка, яка надається одним з учасників процесу, котрий володіє достатньо розвинутим потенціалом фахові знання, уміння та навички, досвід і їхню здатність реалізувати в практичній діяльності), іншому, потенціал якого розвинутий меншою мірою, задля ефективного здійснення ним своїх професійних функцій, а отже й успішного врегулювання проблеми.

Існують різні види супервізії. Іноді консультанти використовують поєднання різних видів:

Один на один, супервізор і супервізійний. Індивідуальна супервізія консультанта, який, в даному випадку, як правило менш досвідчений, ніж супервізор. Це найбільш поширений вид супервізії.

Групова супервізія з супервізором (або декількома). Існує кілька варіантів такого виду супервізії. В одному супервізор діє як лідер, порівну розподіляючи час між членами групи і зосереджуючись на роботі з кожним консультантом по черзі. В іншому варіанті проходять супервізію самі розподіляють час між собою, використовуючи супервізора як джерело професійних знань.

Один на один, супервізія з рівним колегою – супервізія з двома учасниками, коли відбувається обмін ролями і кожен, по черзі, є супервізором для іншого. Зазвичай час для

супервізії ділиться порівну. Цей вид супервізії підходить не для всіх.

Групова супервізія з рівними колегами. При такому підході беруть участь троє або більше консультантів, які проводять супервізію роботи один для одного. Зазвичай вони рівні по положенню і досвіду роботи. Цей вид супервізії не підходить для початківців консультантів, які не мають досвіду роботи [4].

Групову супервізію можна розглядати як засіб розвитку команди. Проте існує певна небезпека, пов'язана з тим, що група не є вільною від динаміки, яка існувала до того, й тому просто відтворює її на супервізорських сесіях.

Супервізія покращує навички «бачення» коуча, висвітлює тонкі процеси, які формують ефективні коучингові бесіди, виявляє «сліпі плями» в практиці коуча – то, що є у кожного – і досліджує мислення коуча. Це свого роду «надбачення». Ось чому керівники, які в тому числі виконують роль коуча, в супервізії

часто відчувають почуття полегшення, більше розуміння і часто отримують свіжу енергію від процесу. Для коуча цінна можливість «заправитися паливом», заповнити ресурси. Супервізія також робить динаміку відносин між клієнтом і коучем, а також між коучем і всією системою коучингу надзвичайно рельєфною, дозволяючи коучу виходити за рамки повсякденного контенту в більш широкий світ контексту. Це сильно впливає на якість коучингових бесід, вони стають трансформаційними для клієнтів.

Залежно від ракурсів, у яких розглядалися проблеми супервізії, дослідники акцентували свою увагу на її різних аспектах, виділяючи певні види супервізії. Наприклад, В. Робінсон наголошує на навчальному вимірі цього явища, визначаючи супервізію як навчальний процес, у якому людина, озброєна відповідними знаннями й навиками, приймає відповідальність за навчання іншої людини, котра володіє меншим набором таких знань і вмінь [8].

Таблиця 1

Переваги та недоліки групової супервізії [2]

Переваги	Недоліки
<ol style="list-style-type: none"> 1. Можливість використати більше розмаїття навчального досвіду кожного. 2. Можливість для всіх супервізованих обмінятися своїм досвідом. 3. Емоційна підтримка від рівних. 4. Безпека завдяки чисельності. 5. Можливість порівняти й зіставити власний досвід із практикою інших. 6. Можливість для зміцнення команди чи посилення групової згуртованості та самовизначення. 7. Можливість для супервізора побачити супервізованих у різноманітних стосунках. 8. Можливість для супервізора усвідомити потенційні проблеми, які мають витоків в підрозділі / проекті / команді. 9. Дозволяє розділити обов'язки, функції та ролі у супервізорському процесі, а також делегувати їх різним людям. 10. Вплив різних за статусом людей може зробити модифікацію поведінки більш імовірною. 11. Супервізовані можуть спостерігати за супервізором і навчатися як безпосередньо, так і в якості моделі певної ролі. 12. Розвиток упевненостей та навичок, який відбувається в групі, може перенестися на роботу з користувачами послуг. 13. Робить можливим поступовий перехід залежності супервізованого від супервізора до меншої залежності – від рівних за статусом, а згодом і до залежності від себе. 14. Дає вище насаження завдяки побічному навчанню та підтримці рівних 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підтримуються доречні різноманітні дискусії, а конкретні і нагальні потреби обговорюються тільки в загальному вигляді. 2. Група може стимулювати конкуренцію та змагання між колегами, що перешкоджає процесу супервізії. 3. Введення нової людини в супервізорську групу є набагато складнішим, ніж забезпечення її індивідуальною супервізією. 4. У групі простіше сховатися й ухилятися від обов'язків дослідження проблеми, її розв'язання та прийняття рішень. 5. Чудові можливості для критичного зворотного зв'язку можуть бути втрачені, якщо бракує конфіденційності. 6. Супервізор більше виявляє себе і потребує більшої впевненості в собі, ніж в індивідуальній супервізії. 7. Спілкування та втручання, які можуть допомогти одному, одночасно можуть створити проблеми для іншого. 8. Заохочуючи автономію, супервізорів може виявитися складно відновити фокус супервізії в разі, коли група обере непродуктивний шлях. 9. Супервізор мусить набути чи відновити знання щодо групової взаємодії, групової динаміки, індивідуальної поведінки в груповому контексті. 10. Супервізор повинен фокусуватися як на окремих людях, так і на групі. 11. У надзвичайно згуртованих групах тиск щодо отримання поглядів і ставлень групи може виявитися неплідним.

У літературі супервізія розглядається і як освітній процес – свого роду навчання навичкам і розвиток професійної компетенції. Ф. Ч. Бартлетт дає таке визначення консультативної супервізії: «Досвідчений консультант допомагає менш досвідченому навчитися різноманітним видам консультування».

Супервізія – це «спеціалізований інструктаж», в якому супервізор намагається полегшити розвиток консультанту. Супервізор «виступає в ролі посередника-викладача у взаєминах фахівця з реальними клієнтами, за чие благополуччя супервізор несе певну частку професійної, етичної та моральної відповідальності» [1].

Доволі широко досліджуються проблеми управлінської діяльності в системі супервізії, акцентуючи увагу на домінуванні фасилітаторських функцій. Передбачається, що супервізія в менеджменті реалізує підтримуючу, корегуючу, направляючу, координуючу функції.

У дослідженнях вітчизняних науковців супервізія найбільшою мірою асоціюється з позиціями наставника, куратора, відповідно, з процесами, що передбачають своєрідну опіку та кваліфіковану допомогу (спрямовувати, скеровувати, направляти, давати поради, навчати чомусь) тим, хто її потребує [5].

Супервізія організацій сприяє ефективному функціонуванню організації. Його застосовують на регулярних зустрічах керівництва, підлеглих та членів професійних команд, які проходять процес супервізії. У такому випадку акцент робиться на рефлексії взаємозв'язків між командою і організацією в цілому. Цей підхід прояснює розстановку сил та інституційне і суб'єктивне розуміння ролей та завдань. Таким чином супервізія організацій сприяє вдосконаленню організаційної культури.

Така супервізія здійснюється в організації на оперативному рівні. Вона передбачає управління та контроль окремих і обговорених завдань. Відтак супервізор є частиною організаційної ієрархії. Таке розуміння супервізії бере свій початок від англосаксонських країн і використовується зазвичай глобалізованими компаніями.

Супервізія / коучинг організацій як система, що складається з багатьох частин, окремих осіб, колективів / команд, керівників, клієнтів, постачальників, структур, культур, формальних і неформальних відносин тощо. Він чітко орієнтований на процес і тісно пов'язаний з керівництвом. Те, які частини системи потрібно залучити, необхідно вирішити під час цього процесу, враховуючи узгоджені контрактом цілі.

Таблиця 2

Приклад змісту модуля програми «Коучинг високої ефективності»

Блоки	В результаті учасники
Інструменти для пошуку ефективних рішень	Учасники познайомляться з кожним інструментом, попрактикуються у використанні інструментів як в індивідуальному, так і в груповому форматі, визначають точки використання кожного інструмента в своїй управлінській діяльності
Інструменти, що допомагають здійснювати найкращий вибір	
Інструменти для створення бачення проєкту	
Базові психологічні концепції для коуч-компетентного керівника	Познайомляться з прийомами як використовувати Транзактний аналіз Е. Берна в роботі керівника. Проробляють 4 компоненти емоційної компетентності.
Переконання	В результаті учасники отримують практичний досвід як працювати з обмежувачими переконаннями і внутрішніми перешкодами
Рольова модель лідера в керівництві змінами	Учасники познайомляться з Кривою змін Е. Юоблер-Росс. Навчаться визначати на якому етапі знаходиться людина і що робити керівнику в кожній ситуації.
Модель балансу Пешишкіана	В результаті учасники навчаться використовувати модель балансу для профілактики професійного вигорання

Недостатньо просто взяти і застосувати інструмент, в супервізії важлива особистість супервізора, в тому сенсі, що кожна людина привносить в практику щось своє. І супервізія двох різних фахівців буде відрізнятися, тому що у кожного з них формується свій підхід до практики, у них різний досвід і погляд на одного і того ж клієнта.

Увага і значення особистості супервізора в супервізії збагачує супервізійне поле і клієнтів супервізії, тому що клієнт має можливість отримати у різних фахівців корисні для себе моменти.

Серед вимог до знань та вмій супервізора варто відмітити наступні:

- досвід у наданні послуг супервізора;
- досвід роботи з групою та проведення індивідуального консультування;
- досвід проведення тренінгів чи консультування з питань управління конфліктними ситуаціями;
- досвід роботи з профілактики професійного вигорання.

Застосування супервізії в управлінні можливе в наступних напрямках:

1. Підтримка коуч-компетентних керівників і внутрішніх коучів.

Керівник не завжди може тримати в фокусі уваги дотримання принципів коуча, зберігати

нейтральну позицію, оскільки, крім ролі коуча, у нього в компанії може бути багато ролей, і супервізія допомагає розділяти ці ролі. Це також можливість зрозуміти, як перемикатися в моменті, а якщо не вдається перемикатися, то на що можна спертися. Якщо організація практикує коучинг, напевно є мета, є розуміння, що такий формат веде до швидшого розвитку співробітників, до більшого прояву ініціативи і до підвищення прибутку. Якщо ми підтримуємо керівника в цьому процесі за допомогою супервізії, то результати від коучингу посилюються і прискорюються.

2. Створення підтримуючого середовища (peer-group, рефлексивна практика).

Групова супервізія колег – формат, який створює підтримуюче оточення, наприклад, для зняття напруги, обговорення, як на кого впливає ситуація і що відбувається [6].

3. Інший спосіб досліджувати виклики, пропонує альтернативний погляд.

Наприклад, ситуація: керівника дратує співробітник. Керівник звертається до рефлексивної практики і виникає розуміння, що співробітник його дратує не сам по собі, а тому що у керівника є діти-підлітки, які не слухають його і цим дратують.

Керівник знаходить свою зацікленість на домашній ситуації. Домашню ситуацію він

Рис. 1. Розуміння супервізії та індивідуальний стиль супервізора

проектую на всі інші схожі, хоча насправді вони про різне. В результаті рефлексивна робота дала розуміння керівнику, що варто розділяти моменти, коли діти не слухаються і протестують, і відносини зі співробітником, який не протестує, як підліток, а, можливо, намагається донести певну думку. Людина ставить перед собою завдання – знайти, що робити, щоб почути співробітника, як йому поміняти комунікацію з підлеглими, щоб він не сприймав їх спілкування як суперечку, опір або виклик його авторитету.

4. Розвиток усвідомленості і створення холістичного підходу до розвитку співробітників.

Холістичний підхід не для всіх компаній. Це для тих організацій, у яких є розуміння, що людина за столом в офісному кріслі – не робот, який прийшов і відключився від інших турбот, крім робочих. Зараз бізнес більшого значення надає почуттям і емоціям співробітників, ніж раніше, і супервізія сприяє розвитку такого підходу в підприємницькій сфері.

Можна використовувати супервізію в роботі зі складними ситуаціями в компанії, якщо в організації є цінність утримання співробітників. Супервізія буде ефективна в опрацюванні негативних ситуацій, наприклад відмова співробітнику в підвищенні по службі, якого людина чекала, і фрустрації, яка виникла внаслідок цього. Або, наприклад, коли у бізнесі змінюється стратегія розвитку. Одні люди добре розуміють і сприймають зміну парадигми в компанії, а інших захоплює відчуття, що земля йде з під ніг. Супервізія працює з такими питаннями, і вони можуть вирішуватися бізнесом легше в супервізії, ніж у коучинговому форматі.

5. Розширення корпоративної wellness-програми.

Супервізія може бути доповненням до вже наявного пакету програм, які знаходяться за рамками корпоративного навчання (кімнати релаксу та інших).

Пошук свого Я в супервізії, пошук свого підходу, філософії, розуміння себе як інструменту – це основа навчання на програмі супервізії. Це те, що можна отримати тільки через досвід і рефлексію, тому в про-

грамі багато практики, супроводу і зворотного зв'язку. Причому зворотний зв'язок дається у вигляді дослідження, не стільки для коригування дій супервізора, а з метою показати, що ще можна використовувати в роботі. Управлінець може вибрати – підходить йому інструмент або це не його формат.

Роботу ефективного супервізора в компанії характеризує:

1. Сприятливий робочий клімат.
2. Особиста зрілість і емоційний інтелект менеджерів компанії.
3. Налагоджена система регулювання міжособистісних відносин в компанії.
4. Високий рівень технічних знань керівників.
5. Зацікавленість лідера розвитку персоналу.

Особливу увагу наставники приділяють стратегіям, які сприяють інтелектуальному розвитку фахівців і зміцненню їхньої здатності приймати рішення щодо власної професійної діяльності. Саме вчитель, а не супервізор, має самостійно оцінити, що є ефективним для його професійної діяльності і запропонувати рекомендації з покращення якості. Наставник висловлює свою думку з цього приводу і допомагає спеціалісту удосконалити навички прийняття рішень і планування. Це відбувається шляхом обговорення, а не шляхом надання конкретних рекомендацій з боку наставника.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, супервізор діє в значній мірі як консультант, орієнтований на особистість супервізованого. Одна з цілей супервізора полягає в тому, щоб сприяти зростанню супервізованого в ролі консультанта. Зокрема, супервізор полегшує самопізнання супервізованого і допомагає йому виявити особистісні проблеми і зони розвитку. Супервізія в коучингу охоплює безліч тем: чітке укладання контрактів на коучинг, дотримання стандартів, етичних норм і меж, етичну поведінку коуча – вони покликані захистити коучів і їх клієнтів. Якщо в роботі коуч-компетентного керівника присутні дилеми, то супервізія – найбезпечніше місце, щоб підняти їх і вивчити наслідки. У роботі з супервізором у коуча з'являється

можливість вивчити нові прийоми в області психології коучингу, побачити в своїй практиці паралельні процеси і розвинути свої навички системного мислення, а також отримати від супервізора конструктивний зворотний зв'язок і підтримку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Воронина Л. В., Моисеева Л. В. Супервизия как ведущий метод научного менеджмента в подготовке аспирантов. *Педагогическое образование в России*. 2014. № 12. С. 36–40.
2. Гронский А. В., Пушкина Т. П. Дидактическая модель работы с групповым процессом. Российский гештальт. Новосибирск, 2001. С. 57–79.
3. Інтерв'язійні групи практичних психологів та соціальних педагогів. *Управління освіти Коломийської міської ради. Психологічна служба*. URL: <http://sites.google.com/site/kolosvita2011/psihologichna-sluzba>.
4. Методический комплекс «Внедрение и функционирование системы супервизионной поддержки»: Книга 1. Алгоритм внедрения и функционирования системы супервизионной поддержки. К: МБФ «Альянс общественного здоровья», 2018. 20 с.
5. Опалюк Т. Л. Супервизорство як чинник неперервності професійної освіти соціального працівника. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 21, т. 3. С. 193–196.
6. Савка В. Є. Супервизія в управлінні недержавними організаціями соціальної сфери: інституційний аналіз. *Соціологічні студії*. 2013. № 2. С. 34–40.
7. Ушакова І. В. Супервизія: навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 228 с.
8. Robinson V. Supervision in social casework. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1936. 136 p.

Гнидюк О. П.

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри фізичної підготовки та особистої безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Соломна А. В.

курсант
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЕРЖАВНО ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто фізичну підготовку жінок-військовослужбовців в системі професійної підготовки Державної прикордонної служби України, особливості реалізації форм фізичної підготовки в різних місцях та етапах становлення від курсанта до офіцера, та особливості розвитку фізичних якостей жінок-військовослужбовців сьогодення.

Ключові слова: фізична підготовка, жінка-військовослужбовець, фізичні якості.

В статье рассмотрена физическая подготовка женщин-военнослужащих в системе профессиональной подготовки Государственной пограничной службы Украины, особенности реализации форм физической подготовки в разных местах и этапах становления от курсанта к офицеру и особенности развития физических качеств женщин-военнослужащих.

Ключевые слова: физическая подготовка, женщина-военнослужащая, физические качества.

The article considers physical training of women servicemen in the system of professional training of the State Border Guard Service of Ukraine, features of realization of forms of physical training in different places and stages of formation from cadet to officer and features of development of physical qualities of women servicemen of today.

Key words: physical training, female serviceman, physical qualities.

Актуальність статті. У зв'язку із складною обстановкою на кордоні та тривалій гібридній війні на сході України, виконання службових обов'язків військовослужбовців Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) відбуваються, під впливом низки несприятливих чинників, серед яких: постійне перебування на службі, що тягне з собою перенавантаження, імовірність збройних нападів; необхідність миттєвого прийняття рішення щодо застосування зброї чи засобів фізичного впливу, підвищена втомлюваність, стресові ситуації; постійне носіння спорядження (зброя, спецзасоби, засоби індивідуального захисту, засоби зв'язку та інші), все це негативно позначається на загальному та фізичному стані здоров'я.

Для реалізації політики рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у секторі безпеки й оборони України набувають все більшої актуальності після підписання розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року 113-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (зі змінами), від 5 вересня 2018 року № 634-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року»

та постанови Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 року № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2021 року» [1] та складної обстановки в зоні Операції об'єднаних сил, що склалась сьогоднішнім все більше залучається до військової служби жінки, які бажають допомагати, захищати та виконувати військову присягу на рівні з чоловіками. На сьогоднішній день у лавах прикордонного відомства працюють і проходять військову службу понад 11 тисяч жінок. Відомством забезпечується рівний доступ до посад і військових звань та рівний обсяг відповідальності під час проходження служби.

Виходячи з вище сказано стає зрозуміло, що відношення жінок до військової служби стає більше відповідальним, це вже не просто робота, а й стиль життя, який вимагає бути готовим до дій в будь-яку хвилину. Для підтримання себе в постійній готовності стає необхідним займатися систематично фізичною підготовкою, яка буде розвивати всі необхідні фізичні якості, які будуть забезпечувати якісне виконання своїх професійних обов'язків.

Постановка проблеми. За останнє десятиліття збільшилась інтеграція жінок в армію та ДПСУ також [5]. Довгий час участь жінок у військовій діяльності викликали суперечки. Основними аргументами, які стосувалися їх можливості проходити військову службу були фізична та психологічна неспроможності жінок проходити військову службу, проблеми забезпечення згуртованості, боєготовності та підтримки морального духу. З проведених соціологічних досліджень, з'ясувалось, що жінки страждають від психологічних, фізичних незручностей та напруженого графіку роботи так само, як і чоловіки.

Отже, для жінок які планують пов'язати своє життя з прикордонною службою стає необхідність працювати і розвивати свої фізичні якості, необхідно здійснювання пошук найбільш ефективних методів фізичної підготовки за допомогою яких би відбулося б успішне володіння професією, а також удосконалення свого рівня фізичної підготовки та збереження здоров'я.

Постановка завдання. Провівши аналіз наукової та методичної літератури, а ми дійшли висновку, що питання про особливостям розвитку фізичних якостей жінок-військовослужбовців окремо не розглядалося, тому **метою статті** є дослідити систему фізичної підготовки жінок-військовослужбовців ДПСУ та визначити особливості розвитку фізичних якостей жінок-військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Фізична підготовка є одним з основних предметів бойової підготовки, важливою і невід'ємною частиною військового навчання і виховання особового складу [2] та проводиться з урахуванням особливостей їх бойового застосування, та має спеціальну спрямованість. Для забезпечення реалізації в освітньому процесі навчальних закладів Державної прикордонної служби України завдань, визначених Стратегією інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 24 липня 2019 р. № 687-року [6] необхідно готувати професіонала прикордонника. Одне із передових місць в системі професійної підготовки займає фізична підготовка, а саме для розвитку основних фізичних якостей. Такі умови ставлять підвищені вимоги до фізичної підготовленості прикордонників й актуалізують пошук новітніх методик підвищення рівня загальної фізичної підготовленості. Розвинені фізичні якості сприяють швидкій адаптації до умов службової діяльності та є перевагою під час силового протистояння, переслідування, затримання правопорушників. Достатній рівень фізичної підготовленості дає змогу послабити дію втоми або усунути її, легше переносити несприятливі умови зовнішнього та внутрішнього середовища, зберегти високий рівень працездатності, а отже, успішно виконати завдання з охорони державного кордону.

Фізична підготовка військовослужбовців-жінок спрямована на підтримання їх фізичної готовності до бойової. Навчальні заняття з фізичної підготовки проводяться за програмами з урахування службової діяльності, що визначаються щорічним наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України [4]. Загалом система фізичної підготовки

та підходи до її реалізації різні для жінок, які проходять службу на кордоні та курсанток-дівчат, які навчаються в Національній академії ДПСУ та жінок, що проходять службу при військових частинах. Давайте ж розглянемо в чому різниця.

Розглянемо на прикладі військової частини та навчального закладу, як Національна академія ДПСУ. У вищому військовому навчальному закладу підвищення рівня фізичної підготовленості здобувачів відбувається за наступними формами, а саме навчальні заняття, ранкова фізична зарядка, спортивно-масова робота, фізичне тренування в процесі навчально-бойової діяльності та самостійна підготовка. Навчання курсантів-дівчат спрямоване на формування прикладних рухових навичок, набуття теоретичних знань та прищеплення їм організаційно-методичних умінь. Основною формою фізичної підготовки являється навчальні заняття з певної навчальної дисципліни. Під час опанування навчальної дисципліни «Фізична підготовка, особиста безпека та застосування сили»; метою якої є підготовка офіцера, що володіє необхідним обсягом прикладних рухових навичок, фізичних та психологічних якостей, здатного переносити великі фізичні навантаження без зниження професійної працездатності в умовах повсякденної діяльності з охорони державного кордону України, а при необхідності і при веденні сучасного бою. Всі інші форми фізичної підготовки проводяться та реалізуються згідно розпорядку дня. Ранкова фізична зарядка проводиться кожного дня, крім вихідного; спортивно-масова робота проводиться тричі на тиждень по 1 годині в робочі дні та 2 години у вихідний день; розглядаючи такі форми як фізичне тренування в процесі навчально-бойової діяльності та самостійна підготовка, зрозуміло, що вони мають місце під час сигналів тривоги чи відпрацювання інших можливих занять з навчально-бойової підготовки та заняття фізичною підготовкою самостійно. Про все вище сказане підведемо підсумок, що реалізація для курсанток дівчат всіх форм фізичної підготовки не можливо. Одною з причин є проживання їх за територією військової частини, в результаті цього вони не залучаються на ранкову фізичну

зарядку та не в повному обсязі можуть реалізувати самостійні заняття, у зв'язку з тим, що вони вибувають та прибувають в певний час до місця свого проживання. Цим самим можна сказати на курсанток-дівчат накладаються певні зобов'язання займатися самостійно удома, але це напевно мало ймовірно у зв'язку із втомою, не бажанням чи просто відпочити певний час від військових буднів.

Щодо жінок-військовослужбовці загалом, то дана система фізичної підготовки реалізується повністю самостійно за рахунок визначеної програми передбаченої наказом по частині про зайняття у визначний дні та час заняттями з фізичної підготовки, а саме два рази на тиждень. Всі інші форми занять реалізуються за рахунок самостійних занять.

Для жінок – військовослужбовців, які проходять службу на підрозділах охорони державного кордону реалізувати систему фізичної підготовки, підтримувати на високому рівні свою фізичну підготовленість та удосконалити свої фізичні якості набагато складніше. Все це неможливо у зв'язку з постійним перенавантаження на службі, недосипанням, постійна динаміка в зміні обстановки на кордоні, а також важливим фактом є виконанням простих зобов'язань, які характерні тільки жінкам, саме материнство.

Контроль стану фізичної підготовки курсанток-дівчат проходить під час звітностей з навчальних занять, а жінок-військовослужбовців в цілому по військовій частині раз в півріччя під час перевірки стану професійної підготовки.

Підсумовуючи все раніше сказане ми прийшли до висновку, що реалізувати в повному обсязі всі форми фізичної підготовки під час занять з професійної підготовки неможливо, тому що є чинники, які у неможливають це зробити. Нічого не буває ідеальним, але дана система підготовки та реалізації її в життя застаріла, необхідно змінювати підходи до розроблення програм навчання та не просто визначення часу для її проведення, а надання можливості. Також необхідно переглянути вправи контролю, які вже не змінювалися з часів отримання незалежності України та Настановою з фізичної підготовки, яка не змінювалась з 2000 року.

Розглянувши організацію фізичної підготовки в цілому ми також хочемо зупинитись на особливостях розвитку фізичних якостей жінок-військовослужбовців.

Здатність людини виконувати певні рухові дії (бігти, піднімати вагу, стрибати, плавати тощо) обумовлена ступенем розвитку її фізичних (рухових) якостей. Фізичні якості – це окремі сторони рухових можливостей людини, які різняться низкою кількісних і якісних характеристик [3]. Основними фізичними якостями військовослужбовців є: витривалість, сила, швидкість та спритність. Давайте їх розглянемо в контексті для військових, бо визначень їх досить багато.

Контроль стану фізичної підготовки жінок перевіряється за наступними вправами це біг на 100 м або 10*10 м; комплексна силова вправа, яка складається з двох частин, а саме перша частина це виконання протягом 30 секунд згинання розгинання тулуба лежачи і друга частина згинання розгинання рук в упорі лежачи та остання контрольна вправа біг на 1 км. Всі дані вправи передбачені для перевірки стану фізичної підготовленості жінок-військовослужбовців та розвитку їх фізичних якостей. Дані вправи перевіряють наступні фізичні якості як швидкість, сила та витривалість. Виходячи з даних вправ можливо побудувати план тренувань, який буде націлений для покращення останніх.

Особливостями розвитку фізичних якостей для жінок-військовослужбовців це є в першу чергу місце та час, який необхідний для їх тренувань. Для розвитку швидкості необхідно виконувати легкоатлетичні вправи; рухливі ігри; спортивні ігри, для витривалості є прискорене пересування, пересівання на лижах, плавання, подолання перешкод, для сили необхідно виконувати вправи на піднімання та перенесення ваги, силові вправи на гімнастичних снарядах і тренажерах, вправи з власною вагою. Отже, для розвитку необхідних фізичних якостей в більшості випадків необхідне спеціалізоване місце, щоб проводити тренування і тільки для розвитку сили має місце робота з власною вагою і для цього не потрібно спеціальне місце, можливо пра-

цювати дома, на службі у спортивній кімнаті при наявності.

Найчастіше підходи до організації фізичної підготовки військовослужбовців-жінок ґрунтуються на традиційній системі організації фізичної підготовки військовослужбовців-чоловіків і не завжди відповідають особливостям функціонування жіночого організму, потрібно враховувати готовність жіночого організму до ефективної діяльності у специфічних умовах військової служби, підвищення працездатності та зміцнення здоров'я.

Висновки, зроблені в результаті дослідження. Проблема вивчення та удосконалення фізичної підготовки військовослужбовців загалом, та окремо жінок неодноразово привертала увагу науковців. Необхідність дослідження особливостей розвитку фізичних якостей жінок-військовослужбовців в системі професійної підготовки обумовлена потребою в удосконаленні якості формування і розвитку фізичних властивостей їх як фахівців Державної прикордонної служби України, шляхом застосування і впровадження сучасних ефективних інноваційних методик, змін навчальних програм та підходів.

З'ясовано, що фізична підготовка жінок-військовослужбовців в системі професійної підготовки ДПСУ у всіх її формах реалізується по різному виходячи від специфіки проходження служби, місць та етапів їх становлення від курсанта до офіцера-прикордонника.

Для розвитку фізичних якостей необхідних для розвитку своєї фізичної підготовленості та можливості переносити перевантаження служби необхідно систематично тренуватись, та підтверджувати свої результати на контрольних перевірках.

На сьогодні для розвитку фізичних якостей жінок-військовослужбовців система фізичної підготовки ДПСУ застаріла та потребує покращення, та змін.

Перспективами подальших наукових досліджень полягають у дослідженні та узагальненні досвіду країн Європи щодо фізичної підготовки жінок-військовослужбовців, для порівняння та шляхів покращення вітчизняної.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2021 року. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 року № 273. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018> (дата звернення: 01.12.2021).
2. Настанова з фізичної підготовки в прикордонних військах України : затверджена наказом Голови Держкомітету – Командувача прикордонних військ України від 27 листопада 1999 року, внесені зміни та доповнення Наказом від 8 грудня 2000 року № 695.
3. Бондаренко В. В., Бикова Г. В., Решко С. М. Розвиток фізичних якостей здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України : метод. рек. Київ : НАВС, 2021. 108 с.
4. Про організацію фізичної підготовки та спортивно-масової роботи особового складу Державної прикордонної служби України у 2021 році. Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 23 листопада 2020 року № 500 – АГ. URL: [tps://dpsu.gov.ua/ua/Umovi-vikonannya-vprav](https://dpsu.gov.ua/ua/Umovi-vikonannya-vprav).
5. Жінки у збройних силах світу та України: на шляху до інтеграції. URL: <https://povaha.org.ua/zhinky-u-zbrojnyh-sylah-svitu-ta-ukrajiny-na-shlyahu-do-intehratsiji/>
6. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року. Схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 24 липня 2019 р. № 687-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019>.
7. Грибан Г.П., Пічугін М.Ф., Романчук В.М. Фізичне виховання військовослужбовців : навчальний посібник. Житомир : ЖВІ НАУ, 2011. 820 с.

Дедюх Н. В.
вчитель української мови та літератури
Опорного закладу навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів-дошкільний навчальний
заклад-позашкільний навчальний заклад-гімназія»
Асканія-Нова селищної ради

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНФО-МЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті автор розкриває шляхи формування навичок інфо-медійної грамотності як актуального компонента Нової української школи учнів 5-9 класів у сучасному освітньому середовищі. Тож саме час зробити перебування школяра в цьому просторі безпечним, корисним, цікавим. Корисні методичні рекомендації, поради стануть в нагоді для використання у практичній діяльності в організації роботи з учнями.

Ключові слова: самореалізація, медіаграмотність, знання, вміння, успіх, медіаосвіта, творчість, мислення, компетентності.

В статье автор раскрывает пути развития навыков информационно-медиаграмотности как актуальной составляющей Новой украинской школы учащихся 5-9 классов в современной образовательной среде. Так что самое время сделать пребывание школьника в этом пространстве безопасным, полезным, интересным. Полезные методические рекомендации, советы будут полезны для использования в практической деятельности при организации работы со студентами. Ключевые слова: самореализация, медиаграмотность, знания, навыки, успех, медиаобразование, креативность, мышление, компетентность.

Ключевые слова: самореализация, медиаграмотность, знания, навыки, успех, медиаобразование, креативность, мышление, компетентность.

In the article, the author reveals ways to develop information-media literacy skills as an actual component of the New Ukrainian School of Students of grades 5-9 in the modern educational environment. So it's time to make the schoolboy's stay in this space safe, useful, interesting. Useful methodological recommendations, tips will be useful for use in practical activities in the organization of work with students.

Key words: self-realization, media literacy, knowledge, skills, success, media education, creativity, thinking, competence.

Останнім часом усе більше уваги приділяється проблемі сприйняття дійсності. Це особливо актуально в умовах інформаційного суспільства. Сучасна людина для успішної життєдіяльності не може залишатися байдужою до інформаційних потоків. Але складність полягає в тому, щоб визначити, яка інформація необхідна. Саме формування навичок з медіаграмотності забезпечує вміння аналізувати, оцінювати і робити комунікації в різних формах. Найбільш незахищеними від впливу медіа як альтернативного джерела пізнання світу є сучасні діти. Адже вони з перших кроків знають, як вмикати комп'ютер та телефон, як завантажувати ігри та різноманітні програми, але не вміють критично мислити, протистояти постійному проникненню

у свідомість, з величезної лавини інформації виокремлювати найголовніше. Тому дуже важливо навчити їх інформаційної гігієни, сформувати медіаграмотну людину, яка була б здатна перетворити загрози, спричинені можливостями цифрового суспільства, на ресурс для саморозвитку.

Проблемою впровадження медіаосвіти займалися такі вчені, як Маршалл Маклюєн (Канада), Роберт К'юбі (США), Катлін Тайнер (США), Сесілія фон Файлітзен (Швеція). В Україні це питання висвітлено в роботах таких учених, як В. Іванов, О. Волошенко, Л. Найдюнова, О. Барішполец,

Г. Онкович, А. Литвин, Г. Почепцов. Відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти основне

завдання навчання української мови та літератури полягає в формуванні в школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування.

Сучасній дитині недостатньо дати лише знання, дуже важливо навчити її користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [2, с. 10]. Відомий експерт освіти Кен Робінсон у своїй книзі «Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту» писав: «Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями [3, с. 14]. Тому «досвідчені вчителі виконують чотири головні ролі: вони зацікавлюють, заохочують, сподіваються і мотивують» [3, с. 111].

Наше завдання – навчати дітей критично ставитися до інформаційних повідомлень, розрізняти подію й ставлення, виховувати здатність розуміти реальність. Ми ніяк не зможемо будь-яку інформацію фільтрувати за дітей, але якщо вони засумніваються, не повірять відразу новій інформації, а ще й перевірять її, то це буде перемога. За висловом Герберта Маршала Маклюєна, одного з засновників медіаосвіти «Ви повинні бути грамотними в незліченних медіа, щоб бути дійсно «грамотними» в цей час» [1, с. 10].

Особисто я готова розвиватися і розвивати своїх учнів, триматися в русі подій. Тому поставила перед собою мету: підібрати максимально ефективні методи, вправи і прийоми для розвитку творчого потенціалу, здібностей особистості, здатної соціалізуватися у сучасному світі.

Саме тому, на мою думку, технології критичного та креативного мислення допоможуть учням не тільки усвідомлювати, а й критично та реально досліджувати нову інформацію, аналізувати, оцінювати й відбирати її, генерувати ідеї, бути відкритими до нового. Для реалізації цієї ідеї надзвичайно важливими є умови, атмосфера, які допомагають надихати дітей у сучасному освітньому просторі.

Медіаосвіта, яка є процесом розвитку медіа – та інформаційної грамотності, формування інформаційно-цифрової компетентності (критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційної та медіа-грамотності) – актуальне сьогодення освітнього процесу.

Ключовим поняттям медіаграмотності є критичне мислення – це комплекс усвідомлених дій і навичок, які використовуються для оцінювання інформації: достовірність вона, чи містить маніпуляції.

Вивчаючи, аналізуючи, порівнюючи та співставляючи різноманітні погляди, теорії та практики, які сприяють формуванню у учнів навичок інфо-медіаграмотності – допомагаємо дітям вчасно адаптуватися до сучасного, мінливого інформаційного середовища.

І батькам, і вчителям, відсторонити дитину від медіа не можливо – та й не потрібно в умовах, яких вона зростає. Діти повинні отримувати уявлення про ціннісні настанови користування медіа засобами, розвивати навички: пошуку, осмислення, опрацювання, аргументації, здобуття та використання інформації з різних джерел.

Наше завдання – навчати дітей критично ставитися до інформаційних повідомлень, розрізняти подію й ставлення, виховувати здатність розуміти реальність. Ми ніяк не зможемо будь-яку інформацію фільтрувати за дітей, але якщо вони засумніваються, не повірять відразу новій інформації, а ще й перевірять її, то це буде перемога. За висловом Герберта Маршала Маклюєна, одного з засновників медіаосвіти «Ви повинні бути грамотними в незліченних медіа, щоб бути дійсно «грамотними» в цей час» [1, с. 10].

Вміння критично мислячої людини: оцінювати надійність джерел інформації; виділяти необхідну інформацію та обробляти її; аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання; ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки; розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи при їх вирішенні; висловлювати

власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань; приймати обґрунтоване рішення [4, с. 74].

На уроках української мови та літератури широко використовують технологію критичного мислення як домінуючу у формуванні медіаграмотності сучасного учня, адже виробляються такі навички медіаграмотності, як :

- уміння шукати додаткову інформацію;
- уміння аналізувати інформацію під час роботи з текстами;

- уміння критично оцінювати інформацію.

Важливу роль у формуванні медіаграмотності школярів на уроках української мови та літератури відіграє робота над медіатекстами, сприйняття та аналіз творів медіакультури, різноманітні творчі медіа завдання.

Наведу приклади вправ, за допомогою яких формують медіаграмотність на уроках української мови та літератури:

- створення ментальних карт (карт розуму, карт пам'яті);
- соціальних сторінок Instagram та Facebook;
- фейкових та правдивих новин у Google;
- створення афіш, кіноафіш, обкладинок до книг;
- створення коміксів;
- робота з онлайн-словниками;
- відвідування онлайн-музеїв (віртуальні екскурсії);
- перегляд «німого кіно» (озвучування слайдів, уривків мультфільмів);
- веб-квести;
- робота з QR-кодами;
- рольові ігри («Теленовіни», «Репортаж»).

Зупинюсь детальніше на конкретних прикладах творчих завдань, які можуть бути використані під час проведення уроків української мови та літератури:

«Що за чим?»

Мета цієї вправи: передати зміст екранного медіа тексту. Для виконання можна використовувати малюнки, які намалювали діти до мультфільму чи кінофільму. Дітям треба розкласти малюнки за порядком. Наприклад: казка «Ріпка». Ігрова ситуація: «Стали дідуся та бабуся пригадувати, що з ними сталося.

Та раптом налетів вітер та переплутав всі малюнки. Складіть малюнки за порядком». Учні відтворюють хід дій та переказують казку.

Вправа «Підпиши фото»

Треба вирізати фото з журналу або газети, наклеїти його на аркуш паперу та зробити під ним підпис або придумати вірш.

Гра «Віриш мені чи ні?»

Ця гра розвиває увагу та вміння відрізнити хибну інформацію від правдивої. Кожному учаснику гри пропонують декілька речень, прочитаних ведучим вголос або написаних на аркуші паперу. Наприклад: «Влітку на вулиці жарко», «Восени зтепліх країв прилітають птахи», «У кішки три ока». Дитина повинна сказати, які з цих висловлювань хибні, а які правдиві. За кожну правильну відповідь ігрокам присуджується по одному балу. На наступному етапі гри можна ускладнити, запропонувавши придумати правдиві та хибні висловлювання для інших ігроків.

Вправа «Монтаж»

Ця творча вправа представляє собою роботу з фотографіями зі старих газет та журналів. Дітям пропонується виготовити колажі, використовуючи різні фотографії. Тематика колажів може бути різною: «Моє улюблене місто!», «Мої друзі», «Напюрморт» та інші.

«Озвучка»

Ця гра розвиває фантазію та творче уявлення. Для проведення гри треба записати фрагменти з мультфільмів, казок та реклами. Після того, як будуть розподілені ролі, звук телевізора вимикається і учасники починають самі озвучувати уривок. З дітьми можна озвучувати не тільки людей але й тварин, неживі предмети (розмову дерев, будинків тощо).

«Стоп – кадр»

Ця гра розвиває увагу, пам'ять, артистизм. Ігрокам демонструють стоп – кадри з відомих мультфільмів та кінофільмів та пропонують відтворити монологи від імені головних героїв, зображених на них. Інші діти виступають в ролі журі.

У процесі організації навчальної діяльності прагнуть гнучкості у виборі нестандартних вправ, які «оживлюють» уроки. Пропонують ці завдання:

- «Творимо фемінітиви»;

- «Нові медіатерміни»;
- «Перекручені цитати»;
- «Новина одним рядком»;
- «Знайди помилки в резюме»;
- «Телевізійна програма «Абетка популізму»;
- «Твір-роздум «Кому можна довіряти в соціальних мережах»;
- «Майстри заголовків»;
- «Десять запитань до журналістики...».

Варто зауважити, що уроки української мови та літератури можуть стати сучасною платформою для формування медіаграмотної особистості, водночас використання елементів медіаосвіти сприятиме вихованню національно-мовної особистості, надаватиме можливість більш ефективно формувати мовну, комунікативну, мовленнєву та соціокультурну компетенцію учнів.

Працюючи над проблемою, переконалася, що використання медіаресурсу відзначається суттєвими перевагами щодо навчально-виховного процесу, а саме:

- зростає зацікавленість учнів;

- краще сприймається навчальний матеріал;
- розвиваються творчі здібності (створюють власний медіапродукт);
- скорочуються види роботи, що стомлюють учня;
- використовуються різні аудіовізуальні засоби з метою підвищення активності;
- урізноманітнюється динамічне та мобільне подання матеріалу;

Зупинимось на конкретніших прикладах творчих завдань, які можуть бути використані під час проведення уроків української мови та літератури.

За допомогою медіапродукції здійснюється краще опанування законів рідної мови, глибше вивчення творів української літератури.

Результат своєї діяльності вбачаю в особистості із чітко сформованими предметними компетентностями, медіа компетентністю.

Отже, медіаграмотна особистість гідно самореалізується в суспільстві: буде аналізувати й критично мислити заради безпечного і повноцінного життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва / О. Волошенюк, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. – К.: ЦВП, АУП, 2017. – 79 с.
2. Концепція «Нова українська школа» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. Кен Робінсон і Лу Арніка. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / Переклала з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2016. – С. 258.
4. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. Ред. Бібік Н. М. – 5. Практична медіаосвіта: авторські уроки. Збірка / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. – 447 с.
6. Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». – Київ.: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. – 504 с. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

Дичко М. В.

начальник курсу

Інституту морально-психологічного забезпечення
Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Гачак-Величко Л. А.

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри морально- психологічного забезпечення діяльності військ
Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ І ЯВИЩА ВІЙСЬКОВОГО КОЛЕКТИВУ

Стаття присвячена аналізу соціально-психологічних процесів і явищ у військовому колективі, науковому осмисленню самої суті психології військового колективу та її складових. Основну увагу приділено дослідженню структурних елементів психології військового колективу та врахуванню їх у управлінській діяльності.

Ключові слова: колектив, військовий колектив, військовослужбовець, психологія колективу, командні кадри, психологічний клімат, психологічне забезпечення.

Статья посвящена анализу социально-психологических процессов и явлений в воинском коллективе, научному осмыслению самой сути психологии воинского коллектива и ее составляющих. Основное внимание уделено исследованию структурных элементов психологии воинского коллектива и учету их в управленческой деятельности.

Ключевые слова: воинский коллектив, военнослужащий, психология коллектива, командные кадры, психологический климат, психологическое обеспечение.

The article is devoted to the analysis of socio-psychological processes and phenomena in the military team, scientific comprehension of the very essence of psychology of military staff and its components. The basic attention is given to the study of structural elements of the psychology of the military staff and their account management activity.

Key words: team, military team, serviceman, team psychology, team staff, psychological climate, psychological support.

Актуальність статті. Однією з основних проблем, яку необхідно вирішувати кадрам в сфері військового управління, є врахування у своїй діяльності психології військового колективу, формування сприятливого соціально-психологічного клімату у підрозділах та частинах, підтримання його морального духу та боєздатності. Саме це актуалізує проблему управління військовими колективами, врахування соціально-психологічних процесів і явищ які відбуваються в них.

Проблеми психологічного клімату як умови ефективної професійної діяльності військових колективів було зроблено військовими вченими А. Я. Анцуповим, А.В. Барабанщиковим, О.Д. Глоточкіним, В.П. Давидовим, Е.П. Утлік, Н.Ф. Феденко, В.Г. Зв'ягінцевим, В.П. Каширіним, Р.А. Каленіченко, А.Г. Караяні, С.Г. Маслюком,

С.І.С'єдіним, Г.В. Ложкіним, Е.П. Утліком, Ю.М. Бобровим, І.А.Саповим, М.Й. Варієм, М.І. Пірен, М.С. Корольчуком, Є.М. Потапчуком, В.В. Ягуповим [1; 2].

Постановка проблеми. У Концепції морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних сил України зазначається, що важливою складовою бойової готовності та боєздатності військ є високий моральний дух особового складу [3; 4]. Варто відзначити, що досліджувана тематика фрагментарно розглядалася у різних підходах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Як показав наш аналіз наукових джерел та публікацій реформування Збройних сил України висуває на передній план основні завдання: вивчення й регулювання психологічних явищ і процесів, які від-

буваються у військових колективах та впливають на ефективність професійної діяльності кадрів щодо управління військовими колективами в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Розуміння психології військового колективу як цілісного явища і загальної її характеристики можливо лише в рамках системного підходу. Для класифікації явищ колективної психології можна використати різні критерії. Так, наприклад, в рамках системно-функціонального підходу можна виділити три групи соціально-психологічних явищ, які по-різному впливають на життєдіяльність військового колективу:

а) соціально-психологічні явища і процеси, що сприяють до інтеграції колективу (згуртованість колективу, його ціннісно-орієнтована єдність, суспільна думка, груповий настрій, колективістські традиції тощо). Інтеграція проявляється в згуртованості колективу, єдності колективістських спрямувань;

б) соціально-психологічні явища і процеси, що сприяють диференціації, роз'єднанню військового колективу (лідерство, конфлікти тощо);

в) соціально-психологічні явища, що сприяють як інтеграції, так і, диференціації військового підрозділу (переконання, навіювання, наслідування тощо)[5,1,6].

Важливим компонентом структури психології військового колективу є колективний настрій. Це спільні переживання тих або інших подій, фактів, а також подібних емоційних станів, що опанували на якийсь час усім військовим колективом або його частиною, що й впливають на його життя й діяльність.

Колективний настрій має велику імпульсивну силу і динамічність. Він мобілізує або стримує колективну свідомість, визначає характер спільної думки і міжособистісних відносин, впливає на стиль керівництва колективом. Все це підкреслює необхідність ретельного вивчення різних форм колективного настрою, знання причин, коли він переходить з однієї форми в іншу: з позитивного – до негативного, з неусвідомленого – в усвідомлений, з прихованого – у відкритий. Настрій колективу або групи воїнів може бути самим різним, але для його загальної харак-

теристики важливі діаметрально протилежні оцінки: позитивне і негативне. Позитивний настрій («мажор») включає в себе такі емоції і почуття, як задоволеність, бадьорість, наснагу, оптимізм, радість, почуття професійної гордості, почуття прекрасного, почуття любові до Батьківщини. Негативний настрій («мінор») характеризується незадоволеністю, невпевненістю, песимізмом, зневірою, нудьгою, депресією, злістю, відчаєм, дратівливістю, гнівом, страхом, панікою. Найчастіше негативний настрій виникає в результаті небезпечних ситуацій і потрясінь. Отже, негативний настрій є свого роду сигналом тривоги, різкого дискомфорту ситуації, сильного стресового впливу, поганих взаємин і низького рівня згуртованості колективу. Бойовий настрій військового колективу багато в чому визначається вищими почуттями, які формуються в процесі морально-психологічної підготовки. Гнів і ненависть до ворога, виховані в межах, що не порушують здатність раціонально мислити і діяти в бойових умовах, сприяють перемозі.

Військовий колектив, психологічно підготовлений до подолання труднощів і небезпек, швидко усуває індивідуальну напруженість, не допускає емоційних конфліктів, панічного настрою. Такий колектив здатний успішно виконати будь-яку бойову задачу. Особливо відзначимо: управління колективним настроєм досягається в тому випадку, коли командир ураховує, по-перше, залежність колективного настрою від соціальних умов, по-друге, величезну спонукальну силу колективного настрою, по-третє, особливий динамізм колективного настрою. Тобто, підкреслимо особливо, його здатність швидко переростати в дії, схильність миттєвим переходам з одного стану в інший. Усе це потрібно знати і враховувати командирю. Психології військового колективу також властива певна суперечливість. При аналізі колективної думки і настрою можна зустріти випадки загострення протиріч, які істотно позначаються на самопочутті окремих воїнів і діяльності колективу в цілому. Подібні протиріччя називаються конфліктами. Конфлікти у військових колективах, як правило, можуть бути породжені цілим комплексом причин, серед

яких виділяють об'єктивні і суб'єктивні.[7].

У міжгрупових конфліктах в якості протидіючих сторін виступають не окремі військовослужбовці, а їх групи. Типовим міжгруповим конфліктом у підрозділі є конфлікт між двома групами воїнів різних призивів або виник на міжнаціональному ґрунті. У результаті вивчення військовими психологами 130 конфліктів встановлено, що практично кожен з них несе в собі і конструктивну, і деструктивну функції. Виявилося, що під час конфлікту якість діяльності його учасників у тій чи іншій мірі погіршується. Причому сильніше впливає на результати того опонента, який не правий.

Службові конфлікти – це конфлікти між начальником і підлеглими, між підлеглим і начальником, між військовослужбовцями в рівних званнях і посадах. Неслужбові конфлікти стосуються різних сторін діяльності колективу. Це в основному міжособистісні конфлікти, в яких у першу чергу проявляються невміння воїнів взаємодіяти і спілкуватися один з одним, недоліки характеру і низька соціально-психологічна культура.

Також життєвий досвід показує: чим вище рівень розвитку колективу, тим свідоміше воїни сприймають бойові традиції і тим сильніше ці традиції впливають на особистість. Зі службовими традиціями тісно пов'язані військові ритуали. Втрата традицій, їх забуття унеможливають розвиток колективу, точно так само, як втрата пам'яті стає перешкодою для розвитку особистості. Найважливішим соціально-психологічним завданням офіцера є виховання та згуртування особового складу на передових, прогресивних традиціях. Наступним структурним елементом психології військового колективу є мотиви – це сили, що спонукають людину до дій, учинків. Мотиви – це пов'язані із задоволенням певних потреб спонукання до діяльності. Вони відрізняються одне від одного видом потреби, яка в них виявляється, формами, котрих вони набувають, широтою чи вузькістю, конкретним змістом діяльності, в якій реалізуються. Завдяки ним певним чином активізується його розум, почуття, воля й усі інші психічні властивості і якості. Тому знання мотивів

поведінки людини дає можливість правильно оцінювати його як особистість. До основних мотивів належать: потреби, бажання, схильності, почуття й звички. Отже, в основі будь-якої дії лежить потреба, яка психологічно виявляється як мотив, що може реалізуватися у низці психологічних змінних: інтересах, прагненнях, переконаннях та установках. Під інтересами розуміються мотиви, у яких втілюються емоційно забарвлені пізнавальні потреби особистості. Інтерес є не що інше, як емоційно забарвлена інтелектуальна вибірковість, інтерес виникає тоді, коли його об'єкт викликає емоційний відгук. В інтересі поєднуються емоційне та раціональне.

Ще одним важливим структурним елементом психології військового колективу є колективні цілі. Це ідеальні, уявні предмети передбачення результатів колективної діяльності, шляхів і способів їх досягнення. Мета колективу визначає його життєздатність, його рух уперед. І, навпаки, відсутність цілей приводить до застою в колективі й навіть до його розпаду. Однак для посилення виховної сили колективу мало визначати лише напрямок його діяльності. Тут важливе вміння керівників конкретизувати мету колективу, тобто розбити їх по рубежах і визначити внесок кожного члена колективу.

Аналіз та управління колективною думкою і настроєм, уміння створювати в підрозділі єдність думок і почуттів, попереджати конфлікти і усувати емоційні суперечності, формувати колективну вимогливість і дисципліну, розвивати прогресивні традиції – ось ті напрямки, які сприяють згуртуванню особового складу та підвищенню бойової готовності підрозділу, частини (корабля). Взаємовідносини істотно впливають на стиль керівництва та соціально-психологічний клімат, традиції і військову дисципліну, на ставлення особового складу до служби. Вони визначають певною мірою рівень розвитку військового колективу і його згуртованість.

Висновки. У дослідженні психології військового колективу виходимо з того, що вона включає базові соціально-психологічні процеси, до яких відносяться спілкування й взаємини, а також колективні явища: думка,

настрій, традиції, мотиви, інтереси, цілі. При цьому найбільш дієвий вплив на всі сторони життєдіяльності військового колективу виявляє саме спілкування військовослужбовців між собою. У перспективах подальшого дослідження в сфері психології військових колективів, управління соціально – психологічними процесами й колективними явищами слід спрямувати на з'ясування таких проблемних питань: розробка системи пси-

хологічного забезпечення таких заходів як професійний відбір і комплектування підрозділів з урахуванням професійно – значущих якостей особистості, психологічної сумісності; створення ефективної системи психологічної роботи з різними категоріями особового складу; психологічне забезпечення супроводження дій військових підрозділів; підготовка командних кадрів до керівництва військовими колективами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Варій М. Й. Основи соціальної психології військового колективу : підруч. Львів: Військ. ін-т при Держ. ун-ті «Львівська політехніка», 2000. 249 с.
2. Военная педагогика и психология / А. В. Барабанщиков, В. П. Давыдов, Э. П. Утлик, Н. Ф. Феденко. М. : Воениздат, 1986. 240 с.
3. Алещенко В.І. Морально-психологічне забезпечення застосування військ (сил): Історія та сучасність : навчально-методичний посібник. Харків : ХВУ, 2000. 216 с.
4. Корольчук М.С. Оптимізація емоційного стану і психологічного клімату. Актуальні проблеми психофізіології військової діяльності : навч. посіб. К. : КВПІ, 1996. С. 127-129.
5. Балашова С.П., Васильев С.П., Дубровинський Г.Р. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Частина 2. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. 172 с.
6. Військова психологія і педагогіка : підруч. / О.А. Хижняк, Є.М. Подтергерра, Е.І. Сарафанюк, К.П. Аветісян, О.Ю. Булгакова; за заг. ред. Л.А. Снігура. К.: НУ ім. Т. Шевченка, 2010. 198 с.
7. Пірен М.І. Конфліктологія: підруч. К.: МАУП, 2003. 360 с.

Козачок О. О.

заступник директора з виховної роботи,
вчитель зарубіжної літератури та російської мови
ОЗ НВК «Асканія-Нова – гімназія»
Асканія-Нова селищної ради

ОРГАНІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОГО ДОЗВІЛЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У статті розглянуто феномен «дозвілля», окреслені форми дозвіллевої діяльності в умовах закладу освіти. Схарактеризовано основні способи організації шкільного дозвілля, які сприяють формуванню й розвитку у здобувачів освіти морально-етичних та громадських якостей.

Автор звертає увагу на необхідність правильної організації дозвіллевого часу здобувачів освіти як чинника формування творчої особистості з урахуванням вікових особливостей.

Ключові слова: дозвілля, вільний час, потенціал, діяльність, концепція, особистість.

В статье рассмотрен феномен «досуг», очерчены формы досуговой деятельности в условиях учебного заведения. Охарактеризованы основные способы организации школьного досуга, способствующие формированию и развитию у соискателей образования морально-нравственных и общественных качеств. Автор обращает внимание на необходимость правильной организации досугового времени соискателей образования как фактора формирования творческой личности с учетом возрастных особенностей.

Ключевые слова: досуг, свободное время, потенциал, деятельность, концепция, личность.

The article considers the phenomenon of "leisure", outlines the forms of leisure activities in the educational institution. The main ways of organizing school leisure that promote the formation and development of moral, ethical, and social qualities in students are described.

The author draws attention to the need for proper organization of leisure time of students as a factor in the formation of creative personality, taking into account age.

Key words: leisure, free time, potential, activity, concept, personality.

Узагальнюючи основоположення сучасного дозвіллезнавства, можна стверджувати, що при всій різноманітності культурологічних, соціологічних, психологічних, педагогічних концепцій у них однак підкреслюється, що саме вільний час є тим простором, де відбувається справжній розвиток особистості та її самореалізація. Саме вільний час як абсолютна можливість виходу особистості за межі обов'язкової діяльності у будь-які пласти культури і творчості визначає духовний та інтелектуальний потенціал усього суспільства.

Головний соціокультурний та педагогічний смисл вільного часу – у внутрішній основі тієї діяльності, яку здійснює людина за межами необхідних годин праці, навчання, сну та багатьох неодмінних життєзабезпечувальних занять у межах позаробочого часу. Такою основою є вільна діяльність людини, спрямована на гармонійний розвиток особистості. Особистісно-розвивальний та соціалізуючий потенціал вільного часу полягає в тому,

що він об'єктивно призначений для того, щоб людина могла повніше розкрити себе, піднятися до найбільш повного виявлення та адекватної реалізації своїх позитивних здібностей в особистісному та соціальному плані. Тому педагогічно доцільною модифікацією цього процесу служить така структура організації вільного часу школярів, яка сприяє ефективнішому використанню його потенціалу.

Дозвіллева діяльність школярів має подвійну природу: з одного боку – це самоцільна вільна творча діяльність, невимушена, спонтанна, з іншого – діяльність культуроформувальна, багатоаспектно розвивальна і виховна, якій сприяють зусилля педагогів. Тому стратегічною задачею цього напряму педагогічної роботи є забезпечення необхідних умов для різнобічного гармонійного особистісно-соціального розвитку школярів у дозвіллевій діяльності, яка за своїм змістом повинна бути діяльністю культурно-дозвіллевою. І тоді для ефективної реалізації такої

стратегії, без сумніву, головною тактичною задачею буде формування у здобувачів освіти усвідомлених потреб стосовно змісту та форм культурного дозвілля.

Питання організації дозвіллевої діяльності підлітків розглядалися у вітчизняній філософії, соціології, психології, педагогіці. Соціально-філософські проблеми підлітків, як важливої соціальної групи суспільства, знайшли своє відображення в дослідженнях В.Г. Кондрашенко, І.М. Ільїнського, І.С. Копа, В.Т. Лисовського, О. В. Турської та інші [1]. Значний внесок у дослідження дозвілля молоді та підлітків внесли І.В. Бестужев-Лада, О.О. Гордон,

Н.П. Донченко, В.Д. Петрушев, В.М. Піменова, Б.О. Трушин та інші [2].

Проблеми із саморозвитку й самореалізації особистості в сфері дозвілля розглядали: Т.І. Бакланова, О.І. Беляєва, О.С. Каргіна; з питань психології особистості О.В. Минаєва, О.В. Петровський. У науковий аналіз теорії і практики культурно-дозвіллевої діяльності значний внесок зробили О.Д. Жарков, В.О. Ковшаров, Т.Г. Кисельова, Ю.Д. Красильников, К.Р. Любан, Ю.О. Стрельцов, В.М. Чижиков [3].

Мета статті – охарактеризувати основні способи організації шкільного дозвілля здобувачів освіти.

Феномен «дозвілля» досліджувався не лише у сфері педагогіки, а й філософії, соціології, культурології, психології. Визначаючи поняття «дозвілля», звернемося до вихідного поняття «вільний час». Так, вільний час – це частина загального бюджету часу, що залишається після виконання школярами навчальних завдань, задоволення природних фізіологічних потреб (сон, вживання їжі тощо), інших видів обов'язкових занять, і використовується за власним бажанням дітей залежно від їхніх потреб, інтересів і нахилів. Сучасні науковці не мають єдиної думки щодо сутності терміну «дозвілля» і розкривають його по-різному, залежно від виконуваної ним функції [1, с. 25]:

- діяльність здобувачів освіти у вільний час, обрана за власними інтересами і нахилами, в якій вони можуть виявити себе як особистість;

- час відновлення сил дитини після навчання;

- час духовного розвитку особистості дитини;

- сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні та духовні потреби здебільшого відновлювального характеру;

- умова опанування дитиною культурних цінностей, задоволення духовних потреб, оволодіння навичками й уміннями спілкування як із своїми однолітками й дорослими [4, с. 24].

Дозвіллева діяльність або діяльність у вільний час може бути наповнена різним змістом, який або сприяє розвитку особистості, або «вбиває» особистість. Тобто вільний час може бути використаний раціонально або нераціонально. При цьому ефективність виховного чи самовиховного процесу у вільний час підвищується лише за умови його раціонального використання або організації, тобто змістовно проведеного дозвілля.

Активна участь у різних видах змістовної дозвіллевої діяльності сприяє формуванню ціннісних орієнтацій школярів, їхній соціалізації. Якщо при цьому дитина має можливість вільно вибрати бажаний вид діяльності та форму спілкування під час дозвіллевих занять, то така діяльність забезпечує сприятливі умови для виявлення її індивідуальності, реалізації творчого потенціалу [2, с. 22].

Організуючи дозвіллеву діяльність, педагог має залучати здобувачів освіти до засвоєння соціокультурних цінностей, а також активного відпочинку, сприяти повноцінній самореалізації творчих сил і потенціалу дітей, пробудженню їхньої активності, самодіяльності та інтенсивного розвитку індивідуальних здібностей.

Говорячи про організацію дитячого дозвілля, треба врахувати те, що діти теж поділяються на різні вікові групи: молодші школярі; підлітки; старшокласники.

Важливо, щоб організація виховної діяльності та дозвілля відповідала сучасним потребам і запитам дітей.

Основними завданнями організації дозвілля є: забезпечення всебічного розвитку дитини; формування суспільно-громадського

досвіду особистості; розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу; створення системи пошуку, розвитку й підтримки юних талантів, обдарувань; залучення до соціокультурних цінностей; задоволення потреб у професійному самовизначенні; виховання вольових якостей, формування активної життєвої позиції, здорового способу життя засобами фізичної культури, спорту та просвітницької роботи [3, с. 224].

Організаторам дозвілля треба чітко знати особливості розвитку дітей цих вікових груп. Для молодших школярів (6-10 років) характерне бажання вчитися, щоб більше пізнати світ. Саме в цьому віці формуються наполегливість, працьовитість, відповідальність. Діти цього віку опановують моральними нормами та правилами поведінки, у них формується самостійність.

Діти пізнають світ переважно через гру, а тому в основі форм роботи з молодшими школярами повинна бути гра як універсальний метод пізнання, навчання, організації відпочинку. Тому клубні працівники мають бути дуже уважними при організації ранків, свят, конкурсів, ігрових програм для дітей молодшого віку, тому що діти цього віку сприймають все ще через яскраві образи, тому важливою є якість реквізиту, оформлення.

Рекомендуємо проводити масові заходи, які можна класифікувати за напрямками: розважально-пізнавальні програми; театралізовані ігрові програми; фестивалі ігрових програм «Гра скликає друзів», «Грайлик»; різноманітні програми для гуртківців клубного закладу; турніри з настільних ігор, корпоративні свята для дітей.

Наприклад, Р. Загнібеда рекомендує використати такі форми: творчі тижні дитячої книги, музики, театру, кіно, образотворчого та ужиткового мистецтва; дні відкритих дверей в культурно-освітніх закладах різних типів, з якими клубні заклади співпрацюють дуже плідно, тому що всі вони роблять одну справу; конкурсно-розважальні програми – костюмовані вікторини, дні «ласунчиків», дні народження; дні спілкування з природою; концерти, виставки, конкурси; фестивалі самодіяльних дитячих творчих колективів,

організація гастрольних виїздів та участь у міжміських, районних, обласних культурно-мистецьких акцій для дітей тощо [2, с. 25].

Для підлітків (10-15 років) характерна потреба пізнати себе, показати себе, знайти однодумців. У цей час (період) проходить активний процес професійної орієнтації. В цьому віці діти особливо чутливі, вони вперше закохуються, у них починається статевий розвиток, формуються такт, почуття такі як порядність, доброзичливість, милосердя, гідність, совість. Тому індивідуальні, групові бесіди найбільш ефективні у роботі з цією віковою групою.

У підлітків розвивається бажання до творчої діяльності в опануванні тією чи іншою справою, вони навчаються критично оцінювати свої дії. У зв'язку з цим, для них можна організувати клуби за інтересами, профорієнтаційні об'єднання, зустрічі і консультації з працівниками медичної та правової сфери тощо.

Старшокласники (15-17 років) хочуть реалізувати навички, котрі одержали і вдома, і в школі, у роботі різноманітних гуртків та об'єднань. У цьому віці формуються погляди про природу суспільства, вони висловлюють свої думки з приводу економічного та політичного життя в державі, готуються вийти у «велике життя».

Для цієї вікової групи характерні такі форми організації дозвілля як диспути, токшоу, лекції, вечори відпочинку, диско-програми, конкурси, консультації тематичні вечори, дні інформації, дні фахівця, виставки художників, виставки рукоділля.

Сучасний школяр знаходиться в умовах максимальної навчальної завантаженості. У зв'язку з цим дитина піддається психологічному стресу, оскільки не має можливості реалізувати свої потреби. Організована діяльність здобувачів освіти під час канікул – одна з ефективних форм інтеграції, переконані педагоги «ОЗ НВК Асканія-Нова-гімназія». Але відпочинок дітей не може бути стихійним процесом. Цей процес бажано організувати, враховуючи потреби молодого покоління.

Діти канікулам раді завжди – і взимку, і влітку! Це період, коли дуже важливо набратися сил і здоров'я. Від того, як дитина відпочине в

канікули, багато в чому залежить його працездатність і успішність у подальшому навчанні. Важливо приділяти більше часу учням не тільки під час освітнього процесу, а й під час канікул. Треба намагатися зайняти їх захоплюючими, потрібними і корисними справами, зробити цей час для дітей яскравим і цікавим.

Головне завдання педагогічної діяльності – допомогти учневі стати вільною, творчою, відповідальною особистістю і знайти своє індивідуальне місце в житті [5, с. 174].

Канікули дають школярам можливість проявити самостійність, знаходити нових друзів, обговорювати з ними цікаві і важливі теми. Цей період – дуже вдалий час для екскурсій, відвідування музеїв, театральних вистав і поїздок. Такі заходи формують світогляд дітей, їхню культуру, розвивають спостережливість, впливають на формування поглядів, смаків, звичок, допомагають правильно обирати лінію поведінки.

В організації відпочинку під час канікул велике значення мають розважально-пізнавальні заходи, що допомагають дітям добре відпочити, згуртувати колектив, навчитися спілкуванню один з одним. Форми такої діяльності можуть бути різними. Їх вибір залежить від віку здобувачів освіти, стадій розвитку колективу. До них відносимо: конкурси; подорожі; рольові ігри; спортивні заходи; прогулянки; походи в ліс, на озеро, річку; гри по станціях; творчі майстерні (виготовлення наочного матеріалу для уроків, іграшок на ялинку, подарунки до свят); підготовка виставок своїх робіт; організація і проведення концертів, флешмобів для населення; вікторини з різних галузей знань.

Під час канікул проходять оздоровчі заходи. Прикладами є яскраві, видовищні, захоплюючі «Веселі старти», «Спортландія», ранкова зарядка, малі олімпійські ігри, спартакіада. Це дає можливість дитині розвивати і реалізовувати свої фізичні здібності.

Важливим моментом у дотриманні вимоги врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку учнів є широке використання ігрових форм. Граючи, діти вчаться застосовувати свої знання і вміння на практиці, користуватися ними в різних умовах. Гра – це

самостійна діяльність, в якій школярі вступають у спілкування з однолітками. Їх об'єднує загальна мета, спільні зусилля до її досягнення. Такі ігри, як «Хто швидше?», «Біг з бар'єрами», «Найрозумніший», «Чарівне місто» формують навички здобувачів освіти і розвивають їхні творчі здібності.

Вікторина – частина ігрової діяльності, що впливає на розвиток людини. Пізнавальні вікторини «За казками Андерсена», «В гостях у Мавки», «В світі тварин», «Лісова аптека» виявляють особистісні якості граючої людини – спритність, винахідливість, рішучість і наполегливість.

Вибір активних форм організації відпочинку під час канікул пов'язаний з урахуванням психологічних і фізіологічних можливостей здобувачів освіти. Захоплююче проходять ігри на станціях «За лісовими стежками», «Слідами Робінзона», «Знавці швидкої допомоги», «Чарівна країна». Участь в інсценованих уявленнях «Подорож смішариків», «Оленка в країні дорожніх знаків», «Вовк – ябедник», «Співаємо славу гудзика» дозволяє розкривати особистісні якості, формує комунікативну компетентність. Школярі беруть активну участь в підготовці всіх заходів.

Для здобувачів освіти проведення канікул у певному колективі дає можливість пізнання цінності власної праці і праці своїх однокласників. Виховуються такі якості, як дисциплінованість, товариство, взаємодопомога, вміння працювати в колективі. Діти намагаються бути активними учасниками добрих справ: ремонтують шкільні приміщення, працюють на пришкольній ділянці, допомагають літнім людям.

Таким чином, ефективність організації соціально-педагогічної роботи у дозвілєвій сфері залежить від ефективного використання багатого освітнього та виховного потенціалу дозвілля. Адже під час дозвілля здобувачі освіти реалізують особистісні потреби і займаються улюбленою діяльністю, що приносить задоволення. Змістовність дозвілля є своєрідним культурним індикатором сучасного суспільства, який визначає духовний та естетичний розвиток як окремої особистості, так і соціуму загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 285 с.
2. Загнибіда Р. Організація соціально-педагогічної роботи у сфері дозвілля учнів гірських шкіл. *Гірська школа Українських Карпат*. 2018. № 18. С. 22-26.
3. Малков Д. Ю. Особливості організації дозвіллевой діяльності за місцем проживання. *Актуальні питання культурології*. 2012. Вип. 12. С. 223-227.
4. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта України, 2007. 144 с.
5. Шабалтун М. О. Організація дозвілля підлітків сільських шкіл в умовах бази відпочинку. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 4. С. 173-177.

Цибух Л. М.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теорії та методики практичної психології
Південноукраїнського національно-педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Куляс О. І.

магістрант
Південноукраїнського національно-педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

ВПЛИВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ В УМОВАХ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПАНДЕМІЇ

У статті розглядається проблема стресостійкості, проводиться аналіз впливу методів саморегуляції на дорослих 18-50 років за умов віртуалізації діяльності.

Ключові слова: віртуалізація, стрес, стресостійкість, саморегуляція.

В статье рассматривается проблема стрессоустойчивости, проводится анализ влияния методов саморегуляции на взрослых 18-50 лет в условиях виртуализации деятельности.

Ключевые слова: виртуализация, стресс, стрессоустойчивость, саморегуляция.

The article discusses the problem of stress resistance, analyzes the influence of self-regulation methods on adults 18-50 years old in conditions of virtualization of activity.

Key words: virtualization, stress, stress resistance, self-regulation.

Зміни в суспільстві, пов'язані з пандемією та вимушеною віртуалізацією суттєво вплинули на життєдіяльність індивідів та груп. Віртуальні форми взаємодії стали невід'ємною частиною соціальної реальності. Усе ці фактори впливають на самопочуття людей, викликають дискомфорт та стрес. Саме тому актуальною є проблема саморегуляції свого стану, регулювання навичок комунікацій.

Головною особливістю стресу в умовах віртуалізації є те, що людина у соціальних мережах може спілкуватися під іншими іменами або анонімно. Також обмежені звичні способи сприйняття людини, такі як зовнішній вигляд, звук, який може бути спотворений технічно, повністю відсутня можливість сприйняття запаху та кінестетичних відчуттів. В результаті, опоненту доводиться уявляти існуючу реальність, що також стає джерелом стресу.

Темп та віртуалізація сучасного суспільства не відповідає біологічній моделі, тому перевантажує психіку, що веде до дезадаптації.

Внутрішню саморегуляцію характеризується, передусім, усвідомленістю, розумінням підстав здійснюваної діяльності, її мети,

умов, способів дій, оцінки результатів та інших. У цьому усвідомлено враховуються як об'єктивні зовнішні умови діяльності, і власні суб'єктивні можливості [7].

Науковці (В.І. Моросанова, І.І. Чеснокова, Є.А. Аронова та ін.) розглядають проблему саморегуляції у структурному компоненті проблеми самосвідомості, який пов'язує самосвідомість із поведінкою та діяльністю. Але зазвичай йдеться про будь-які зміни в самосвідомості та поведінці, зумовлені активністю, життєвими ситуаціями. При цьому безпосередньо психологічні механізми регуляторного процесу не досліджуються.

Так, В. І. Моросанова розглядає проблему саморегуляції у контексті вивчення регуляторної функції самосвідомості.

Згідно з концепцією Прохорова А.О., цілісна функціональна структура саморегуляції психічних станів є ієрархічною організацією, в основі якої знаходяться механізми регуляції окремого психічного стану. Основними складовими функціональної структури регуляції є психічні процеси і психологічні властивості, рефлексія стану і образ бажаного стану, актуалізація відповідної

мотивації, психорегулюючі засоби, а також характеристики самоконтролю. Цей рівень – базовий у функціональній структурі саморегуляції станів [5].

К.А. Абульханова-Славська зазначає, що в Я-концепції втілюється життєва стратегія суб'єкта, що входить до структури самосвідомості та відповідає сенсу життя людини [7]

Саморегуляція узагальнено – це налагодження. Як писав Жане, здатність до саморегуляції є найвищим критерієм розвитку особистості. Л.С. Виготський бачив суть саморегуляції в оволодінні поведінкою. С.Л. Рубенштейн писав про вищий рівень саморегуляції як усвідомленому ставленні до себе і світу.

Однак проблема впливу саморегуляції в умовах віртуалізації недостатньо вивчена. Це вказує на актуальність досліджень, які спрямовані на вивчення особливостей саморегуляції людини в умовах віртуалізації та розробки корекційної програми, яка спрямована на удосконалення цих навичок та підвищення адаптації та стресостійкості у нових умовах діяльності.

У даній роботі ми поставили за мету визначити, чи сприяють методи саморегуляції подоланню стресових станів.

У дослідженні взяли участь 50 осіб у віці від 18 до 50 років.

На першому етапі нашого дослідження було визначено стресостійкість учасників експерименту. Користуючись методикою Шкала нервно-психічної напруги, ми з'ясували, що 32% респондентів мають надмірну нервопсихічну напругу.

За методикою діагностики стану стресу (А.О.Проخورов) ми виявили, що слабкий рівень регуляції у стресових ситуаціях у 8% респондентів нашої вибірки.

За допомогою методики «Стиль саморегуляції поведінки – ССП» (В.І. Моросанова), було визначено, що за шкалою «загальний рівень саморегуляції» 52% респондентів мають низький рівень.

На наступному етапі нами була розроблена корекційна програма дослідження впливу методів саморегуляції на стресостійкість дорослих.

Програма складається з 10 занять по 40–60 хвилин кожне. Перша частина занять включала дихальні вправи, потім – вправи з нервово-м'язової релаксації, наступний крок – ідеомоторне тренування та візуалізація. Окремо проводяться вправи, доречні в гострому стресі, потім – в постстресовому періоді. Використовуються методи роботи з метафоричними асоціативними картами, створення терапевтичної ляльки тощо.

Для перевірки ефективності програми ми повторно використовували методики: Шкала нервно-психічної напруги, або опитувальник НПН, методику діагностики стану стресу, опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» та методи математичної статистики.

Після участі в авторській корекційній програмі, було визначено, що у 95% респондентів низький та помірний рівень НПН; 82% респондентів мають високий рівень регуляції у стресовому стані. Загальний рівень саморегуляції на високому рівні став притаманний 87% респондентів.

Статистичний аналіз показав, що всі показники щодо проведених методів ф*ЕМП більше ніж 2, 31, що підтверджує значимість змін, які відбулися у респондентів після участі у психокорекційній програмі.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що методи саморегуляції сприяють подоланню стресового стану, а їх роль є досить значущою в умовах віртуалізації діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горделив А.В. Виртуальное общение и проблема саморегуляции информационно-коммуникативного поведения личности в интернет предприятиях / Национальный исследовательский университет Белгородский государственный университет. г. Белгород, Россия: 2011. 15-19 с.
2. Экранная культура. Теоретические проблемы / Отв. ред. Раскид. СПб. : «Дмитрий Буланин». 2012. 752 с.
3. Зубок Ю. А., Чанкова Є. В. Комунікативна компетентність особистості у просторі віртуальної реальності: Науковий результат. *Соціологія та управління*. Т. 5, № 4, 2019.
4. Ладов А. В. VR-ФИЛОСОФИЯ (философские проблемы виртуальной реальности). Томск: Изд-во ТГУ, 2004. 62 с.

5. Прохоров А.О. Саморегуляція психічних станів у повсякденному, повсякденному життєдіяльності людини. *Психологические исследования*. 10(56). 2017

6. Самохвалова В. И. Виртуал: К вопросу идентификации реальности разного генеза и уровня. *Теоретическая виртуалистика: новые проблемы, подходы и решения* / Ин-т философии РАН. М. : Наука, 2008.

7. Соловйова Є.В. Сучасні дослідження проблеми саморегуляції особистості : стаття. *Науково-практичний журнал гуманізація освіти*. 2009.

8. Хазиев А.Х., Хазиева Н.А. В начале было слово... (опыт анализа виртуализации социального). *История. Общество. Человек* : материалы межвузовской научно-практической конференции 2 ноября 2012 г. Казанский ун-т: 2012. С. 74-77.

Ляпунова В. А.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Артюхова О. В.

аспірантка кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

МІЖСОБИСТІСНА ВЗАЄМОДІЯ – НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ

У статті розглядається проблема міжособистісної взаємодії дошкільнят, надається аргументація її як невід'ємного компонента соціально-комунікативного розвитку дітей в інклюзивній групі дошкільного закладу. Автори, спираючись на дослідження вчених, пропонують своє визначення дефініції «соціально-комунікативний розвиток» і бачать вирішення актуального питання в організації спілкування дитини з дорослим та однолітками, внаслідок чого відбувається освоєння нею суспільних норм та моральних цінностей, формується соціальний досвід дошкільника.

Ключові слова: міжособистісна взаємодія, спілкування, соціально-комунікативний розвиток, дошкільники, інклюзивна група.

В статье рассматривается проблема межличностного взаимодействия дошкольников, предоставляется аргументация его как неотъемлемого компонента социально-коммуникативного развития детей в инклюзивной группе детского сада. Авторы, опираясь на исследования ученых, предлагают свое определение дефиниции «социально-коммуникативное развитие» и видят решение актуального вопроса в организации общения ребенка со взрослым и сверстниками, в результате чего происходит освоение ним общественных норм и нравственных ценностей, формируется социальный опыт дошкольника.

Ключевые слова: межличностное взаимодействие, общение, социально-коммуникативное развитие, дошкольники, инклюзивная группа.

The article examines the problem of interpersonal interaction of preschoolers, provides its argumentation as an integral component of the social and communicative development of children in the inclusive group of kindergarten. The authors, relying on the research of scientists, offer their own definition of the definition of "social and communicative development" and see the solution to the current issue in the organization of communication between a child and an adult and peers, as a result of which he assimilates social norms and moral values, forms the social experience of a preschooler.

Key words: interpersonal interaction, communication, social and communicative development, preschoolers, inclusive group.

Актуальність статті. Свого часу видатний український психолог С. Рубінштейн говорив, що спілкування це одна із головних складових життя, оскільки, за визначенням автора, основою для розвитку власне людської практичної дії є той факт, що людина вступає в практичне спілкування з іншими людьми, за допомогою якого вона і може задовольнити свої потреби [6, с. 424]. Тобто, відносини – це фундамент психічного і внутрішнього буття людини, що визначають її моральне становлення.

Загальновідомо, що активний розвиток комунікативної сфери відбувається в дитинстві. Досвід перших контактів з іншими людьми стає основою особистісного вдосконалення і, навіть, здатний зумовити поведінкові риси дитини, особливості її самосвідомості, світосприйняття.

Постановка проблеми. Міжособистісна взаємодія відіграє важливу роль у психічному та соціально-комунікативному розвитку дошкільників. Потреба в спілкуванні з одно-

літками з'являється у них досить рано, а спектр її складових формується і розширюється протягом усього вікового періоду. Проте, сьогодні міжособистісна взаємодія дітей не дарма викликає тривогу. Це пов'язано з надмірною «технологізацією» суспільного життя. Ні для кого не секрет, що «кращий друг» сучасних дітей – це планшет, смартфон або комп'ютер, а їхнє улюблене заняття – переглядати мультфільми або грати в комп'ютерні ігри. Малеча стала менше спілкуватися не тільки з дорослими, але й один з одним.

Мета статті полягає в розкритті та обґрунтуванні проблеми міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку в умовах навчання та виховання в інклюзивній групі у процесі соціально-комунікативного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Педагоги та психологи, як то кажуть, «б'ють у набат» через необхідність і потреби у негайному вирішенні проблеми міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку, особливо якщо мова йде про особливості відносин нейротипових дітей з нейровідмінними.

Актуальність цієї проблеми виникла в зв'язку зі зростанням кількості дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітніх установах, а також із соціальним замовленням суспільства на впровадження інклюзивної освіти. Так, останнім часом педагоги, психологи та батьки помічають тенденцію до збільшення труднощів у спілкуванні дошкільників, які характеризуються в нездатності пошуку контакту з партнером по спілкуванню, підтримуванні та покращенні існуючих взаємин, керуванні своєю поведінкою в процесі кожної дії, адекватної реакції та проявів співчуття до дитини взагалі, і до «особливого» однокласника зокрема, у майже повній відсутності вміння співпереживати за невдачі й радіти успіхам іншої людини. Ці та інші фактори призводять до формування у дошкільнят недовіри до інших, заниженої самооцінки, сором'язливості, замкнутості, зниження стресостійкості, появи страху або надмірно агресивної поведінки. Отже, комунікативні навички, побудова та підтримка дружніх відносин, взаємодія, співпраця та співіснування з оточуючими людьми є важливими для підростаю-

чої особистості й виступають ключами до її благополуччя і психічного здоров'я.

Наукові розвідки свідчать про незгасний інтерес українських і зарубіжних дослідників до проблеми міжособистісної взаємодії у дітей дошкільного віку. Так, питанням комунікації та впливом міжособистісної взаємодії на емоційний і психічний стан дитини, на формування її особистості загалом переймалися Л. Виготський, Я. Коломінський, Г. Костюк, М. Лісіна, С. Максименко, В. Мухіна, Р. Павелків, Т. Піроженко, А. Рояк та ін. Науковці Т. Антонова, М. Єлагіна, О. Кононко, Н. Короткова, Н. Пантіна, Т. Піроженко, О. Смірнова, Р. Терещук вивчали особливості міжособистісних взаємин дітей в різних видах діяльності: пізнавальній, ігровій, спільній самостійній. Самоідентифікацію дошкільників системі взаємин з однокласниками та дорослими розглядали М. Боришевський, О. Венгер, Д. Ельконін, А. Рузьська та ін. Привертають увагу в аспекті проблематики нашого дослідження роботи В. Абраменкової, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Горецької, І. Дубровіної, І. Зотової, Л. Калмикової, А. Курчатової, М. Лісіної, В. Луценко, І. Луценко, І. Мартиненко, О. Пісарєвої, Л. Тарасюк, Д. Фельдштейна, Н. Шайди, О. Шайди, Л. Якименко та ін., які працювали над проблемою міжособистісних стосунків дітей з ровесниками. Якщо звернутися до термінів, то стає очевидним, що у вчених немає єдиного визначення. Наприклад, науковиця О. Яструб, у своєму дисертаційному дослідженні, розглядає міжособистісну взаємодію як певну систему «взаємозумовлених індивідуальних дій, пов'язаних циклічною причинною залежністю, спрямованих на особистісний розвиток кожного із її учасників, при якій поведінка кожного із них виступає одночасно і стимулом, і реакцією на поведінку інших» [8, с. 28]. Психологія І. Мартиненко, спираючись на наукові доробки М. Кондратьєва та В. Ільїна, доводить, що міжособистісна взаємодія «це контакт двох або більше суб'єктів активності, що може носити будь-яку форму (безпосередню й опосередковану, пролонговану й швидку й т.д.), який призводить до зміни їхньої поведінки, характеру взаємин, діяльнісного особистого

настрою тощо» [4, с. 322]. І. Скляренко має дещо відмінний погляд на дефініцію «міжособистісна взаємодія». Так, на її думку, це ніщо інше, як «взаємодія між індивідами, що спілкуються, тобто обмін не тільки знаннями, ідеями, а й діями, а також організація безпосередньої спільної діяльності людей» [7, с. 308].

Питання міжособистісної взаємодії дітей з особливими освітніми потребами з оточуючими (дорослими та однолітками) знайшли відображення в роботах І. Брушневської, О. Войчук, Дж. Демплера, Ш. Діксона, Сюзан М. Кагілл, Л. Кашуби, А. Колупаєвої, І. Кузави, З. Ленів, Л. Ліхницької, С. Логачевської, Т. Лормана, К. Ляшенко, Ю. Найди, М. Порошенко, В. Сергєєвої, Н. Софій, О. Таранченко, Н. Тарапки, Д. Харві та ін.

Аналіз наукової літератури дає нам змогу констатувати, що, не дивлячись на деякі розходження у думках і позиціях, переважна більша вчених висловлюють єдність поглядів стосовно головного компоненту міжособистісної взаємодії – комунікації та її структури, яка складається зі сприйняття та розуміння дітьми один одного, міжособистісної привабливості (тяжіння та симпатії); взаємодії та поведінки.

З огляду на тему дослідження не менш важливими для нас виявилися наукові праці таких дослідників які розглядали теоретичні та практичні аспекти соціально-комунікативного розвитку дошкільників: М. Айзенбарт, Ш. Амонашвілі, Г. Андрєєва, Р. Байярд, І. Бех, А. Біне, Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, Н. Голованова, А. Голфрід, Р. Дзурілла, Д. Ельконін, О. Запорожець І. Кон, О. Кононко, С. Курінна, М. Лісіна, Дж. Мід, А. Мудрик, О. Нейл, Т. Піроженко, Т. Поніманська, У. Пфінгстен, І. Рогальська-Яблонська, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, Л. Тарабасова, Г. Тард, Р. Ульріх, М. Форверг, З. Фрейд, С. Френе, Р. Хінтч, Н. Шкляр, Х. Шредер (соціалізація особистості), Г. Андрєєва, Н. Аскаріна, А. Богуш, Дж. Боулбі, О. Бодальов, О. Бондаренко, Н. Гавриш, О. Запорожець, Я. Коломинський, О. Кононко, Н. Крутії, О. Леонтєв, М. Лісіна, Т. Піроженко, О. Пісарєва, Т. Рєпіна, Р. Спітц, Р. Тонкова-Ямпольська, М. Щелованов (комунікативний роз-

виток), Ю. Богинська, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Караман, С. Курінна, О. Рейпольська (соціально компетентність особистості на різних етапах соціалізації) та ін.

Перераховані дослідження внесли серйозний вклад у розвиток дошкільної педагогічної науки, проте, як і раніше, актуальною залишається проблема міжособистісної взаємодії дошкільників в інклюзивній групі та їх соціально-комунікативного розвитку.

Спілкування – одна з найважливіших потреб людини. Контакт з іншими людьми викликає найгостріші емоції, робить наші дії та вчинки осмисленими. Формування міжособистісних відносин є надзвичайно актуальним, тому що безліч негативних і деструктивних явищ з боку молодого покоління (жорстокість, підвищена агресивність, замкнутість), мають власне походження в ранньому та дошкільному віці.

Варто зазначити, що в групі між дошкільнятами не завжди складаються стосунки, які сприяють розвиткові гуманних почуттів один до одного, а, навпаки, виховують щось прямо протилежне. Не всі малюки почувуються комфортно, емоціональний клімат та атмосфера для них напружені. Формування навичок побудови відносин з оточуючими людьми, виховання чуйності, співчуття, доброти – обов'язкова вимога Державного стандарту дошкільної освіти [2]. Особливо це є актуальним для інклюзивних груп. Провідний американський психолог, PhD Samuel L. Odom вважає, що «інклюзія – це більше, чим просто бути разом. Це процес створення відповідного середовища для всіх дітей, що, в свою чергу, вимагає ... організацію можливостей для всіх дітей – нормотипових і дітей з обмеженими можливостями – вони всі мають активно брати участь у заходах, що проводяться в їх загальній групі дошкільного закладу» [9].

Наукові розвідки свідчать, що з питання визначення терміну соціально-комунікативний розвиток існує кілька точок зору, які можна звести до декількох основних: це процес засвоєння і подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду, необхідного для його включення в систему суспільних відносин (Е. Меджидова [5, с. 799]); «умова фор-

мування психологічної підготовки дитини до навчання, яка характеризується достатнім рівнем суспільного розвитку та емоційним інтелектом, умінням реалізовувати різні форми ігрової діяльності й спілкування з однолітками і дорослим, позитивною мотивацією до спілкування з іншими дітьми» (Т. Антопольська [1, с. 179]). Ми ж у своєму дослідженні розглядаємо *соціально-комунікативний розвиток старших дошкільників у якості процесу засвоєння та подальшого розвитку особистістю соціокультурного досвіду, необхідного для її включення в систему соціальних відносин і спрямований на засвоєння норм і цінностей, прийнятих у суспільстві.*

Оскільки сучасна дитина прагне до самоствердження та персоналізації в соціумі, то перед педагогами постає нове складне завдання: розвинути в дошкільнятах соціально значущі якості та навчити швидко та гнучко адаптуватися до суспільства, допомогти через комунікацію увійти в соціальне життя. І знову вихователі стикаються з новими проблемами: вони мають не просто створити умови для соціального розвитку дітей, проте навчити малюків під час входження у соціум взаємодіяти з іншими людьми (дітьми, дорослими, здоровими, з відмінностями і т.д.), спираючись на моральні та духовні цінності, які загальноприйняті у суспільстві.

Зі сказаного вище стає очевидним те, що соціальний розвиток дитини безпосередньо пов'язаний із системами міжособистісної взаємодії та спілкування з іншими людьми. Нам імпонує думка О. Канарової, яка зауважує, що міжособистісні відносини (взаємодія) формуються і розвиваються саме у дошкільному віці, оскільки дитина від народження перебуває у певному мікро соціумі та вступає з ним у контакт. Також авторка акцентує увагу на тому, що «систематичне спілкування та взаємодія дошкільників є передумовою формування та розвитку гідності, вміння спілкуватися з ровесниками й дорослими ... діти ... вчать розуміти власні почуття та почуття інших, бути щедрими, відповідальними, приходять на допомогу тим, хто цього потребує, з повагою та розумінням ставитися до індивідуальних особливостей людей, вирішувати про-

блемні ситуації за допомогою домовленостей тощо» [3, с. 99].

Результатом взаємодії з однолітками (особливо коли мова йде про інклюзивну групу дітей) є виникнення характерних міжособистісних відносин, які визначає як соціальний статус дошкільника у дитячому співтоваристві, так і рівень його емоційного комфорту.

Для отримання соціального досвіду, який є одним із складників соціально-комунікативного розвитку маленької особистості, дитині необхідне постійне розширення кола спілкування. Саме спілкування з однолітками займає переважну більшість часу. Від молодшого віку до старшого зростає важливість комунікації з одногрупниками. Зміст, форми та інтенсивність спілкування значно змінюються з віком. А норми та цінності, засвоєні переважно у спілкуванні з дорослим, дошкільник реалізує у взаємодії з однолітком. Дорослий для дитини – модель, шаблон поведінки. Інша дитина – це партнер зі співпраці.

На соціально-комунікативний розвиток особистості дошкільника впливає його міжособистісна взаємодія з однолітками, у процесі якої дитина вчиться погоджувати власні дії з діями інших дітей. Спілкуючись у грі чи реальному житті, малюки вчать застосовувати загальноприйняті стандарти поведінки, відтворювати ставлення дорослих, а також оцінювати себе та оточуючих. Діти дошкільного віку ще не здатні в повній мірі виокремлювати особистісні риси однолітків, вони тільки помічають їхнє ставлення до себе.

Слід відмітити, у процесі спілкування з дітьми з обмеженнями, дошкільнята використовують та перевіряють ефективність методів діяльності та норм взаємодії, які були засвоєні ними під час комунікації з дорослими. Для таких взаємовідносин у групі характерні нестабільність і ситуативність (сварки та примирення між дітьми відбуваються кілька разів на день), однак цей вид спілкування є необхідною передумовою для оволодіння нормами міжособистісної взаємодії.

Висновки, зроблені в результаті дослідження. Таким чином, слід зазначити, що міжособистісна взаємодія дошкільників в інклюзивній групі досить складний та супер-

ечливий процес, що являє собою цілісну взаємодію з однолітками, має прямий вплив на систему з внутрішньою структурою та динамікою розвитку. Досвід, отриманий від такої подальшої соціально-комунікативний розвиток дитини і є його невід'ємним компонентом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антопольская Т. А., Журавлева С. С. Психолого-педагогическое моделирование социально-коммуникативного развития старших дошкольников в организации дополнительного образования детей. *Электронный журнал Курского государственного университета*. 2014. № 4(32). С. 178-194.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: нова редакція та поради для організації освітнього процесу. *Практика управління дошкільним закладом. Інваріантний складник. Освітній напрям «Дитина у соціумі»*. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/867851> (дата звернення 02.11.2021).
3. Канарова О. В. Принципи й закономірності формування колективних взаємин дошкільників із дорослими та однолітками. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 81. 2021. С. 98-102.
4. Мартиненко І. В. Особливості міжособистісної комунікації у дітей із нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ : 2021. № 24. С. 321-325.
5. Меджидова Э. С. Социально-коммуникативное развитие детей дошкольного возраста как научно-педагогическая проблема. *Молодой ученый*. 2016. № 6. С. 799-803.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Издательство: Питер. 2002. 720 с.
7. Складенко І. Міжособистісна взаємодія викладача та майбутнього фахівця водного транспорту. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Київ : 2017. № 1. С. 304-317.
8. Яструб О. О. Формування культури міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи у позааудиторній роботі : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / О. О. Яструб. Луцьк, 2016. 283 с.
9. Sanders E. J., Irvin D. W., Belardi K., McCune L., Boyd B. A., & Odom S. L. (2016). The questions verbal children with autism spectrum disorder encounter in the inclusive preschool classroom. *Autism*, 20, Pp. 96-105. Doi : 10.1177/1362361315569744.

Маслак К. В.

студентка магістратури

факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ НУШ

У статті висвітлено проблему підготовки дітей дошкільного віку до навчання в умовах НУШ у психолого-педагогічній літературі. Досліджено педагогічні умови, які забезпечать формування у майбутнього першокласника готовності до навчання в школі. Проаналізовано методи і прийоми підготовки дітей дошкільного віку до навчання в умовах НУШ.

Ключові слова: готовність до шкільного навчання, старший дошкільний вік, педагогічні умови, методи і прийоми підготовки дітей.

В статті отражена проблема подготовки детей дошкольного возраста к обучению в условиях НУШ в психолого-педагогической литературе. Исследованы педагогические условия, которые обеспечивают формирование у будущего первоклассника готовности к обучению в школе. Проанализированы методы и приемы подготовки детей дошкольного возраста к обучению в условиях НУШ

Ключевые слова: готовность к школьному обучению, старший дошкольный возраст, педагогические условия, методы и приемы подготовки детей.

The article highlights the problem of preparation of preschool children for education in the conditions of NUSH is investigated in the psychological and pedagogical literature. The pedagogical conditions that will ensure the formation of the future first-grader's readiness to study at school have been studied. Methods and techniques of preparation of preschool children for education in the conditions of NUSH are analyzed.

Key words: readiness for schooling, senior preschool age, pedagogical conditions, methods and techniques of preparing children.

Актуальність. Найважливішим завданням системи дошкільної освіти є цілісний розвиток дитини та її підготовка до школи. Однак значна кількість дітей, незважаючи на вік, шкільні здібності та навички, мають великі труднощі в навчанні. Основна причина їхньої неспішності в тому, що вони ще психологічно малі, тобто не готові до шкільного навчання.

Підготовка дітей до школи – відповідальний процес, який багато в чому лягає на плечі батьків дітей та вихователів. Від того наскільки дитина готова до школи, залежить наскільки швидко вона адаптується до нового колективу і відчуватиме себе комфортно у процесі навчання.

Готовність до школи – це складний, багатогранний процес, який охоплює всі сфери життя дитини. В його впровадженні прийнято виділяти такі аспекти: по-перше, безперервний розвиток особистості дитини та її пізнавальних процесів, які лежать в основі успіш-

ного навчання у майбутньому, а по-друге, необхідність формування початкових шкільних навичок, таких як елементи письма, читання, лічби.

Початок навчання у школі – це переломний момент у житті дитини та у формуванні її особистості. З цієї причини одним із головних завдань дошкільних закладів є підготовка дітей до школи.

Доцільність звернення до обраної проблеми підтверджується низкою нормативних документів: Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства»; Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні; Концепції «Нова українська школа» тощо, у яких наголошується, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними культурними цінностями.

Проблема підготовки дітей до школи знайшла широке відображення у світовому й вітчизняному історико-педагогічному досвіді. Її вивчення започатковано класиками психології і педагогіки (Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Ж. Піаже, К. Ушинський, Ф. Фребель). Окремі психологічні, педагогічні і методичні аспекти проблеми розкриваються в працях Т. Кондратенко, В. Котирло, Г. Кравцова, Н. Пушкіна, Є. Сапогової, К. Щербакіної, F. Nylor, Y. Ossola, D. Cadman, D. Wilson, L. Miller, G. Cummings. Досліджено різні аспекти готовності дитини до школи (М. Безруких, І. Дубровіна, Я. Коломінський, Р. Немов, Є. Панько); роль сім'ї в цьому процесі (О. Докукіна, В. Тостовий, S. Valter, A. Rydell, D. Cookson, M. Roussey, I. Senecal, V. Stein та ін.). Про гостроту проблеми підготовки дитини до школи свідчать праці А. Богуш, Н. Бібік, Л. Іщенко, М. Вашуленка, О. Кононко, С. Лаврентьєвої, Т. Піроженко, З. Плохій, К. Прищепи, Н. Шиліної.

Постановка проблеми. Незважаючи на суттєвий внесок учених теоретиків і практиків у розробку проблеми підготовки дітей до шкільного навчання на сьогодні залишається недостатньо розробленими та вивченими такі, що стосуються проблеми використання методів і прийомів підготовки дітей дошкільного віку до навчання в умовах НУШ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у дослідженні проблеми використання методів і прийомів підготовки дітей дошкільного віку до навчання в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. У реалізації нових навчально-виховних завдань сучасної освіти початкова школа покликана стати фундаментом, на якому будується засвоєння системи наукових понять. Вона є першим етапом у розвитку інтелектуальних можливостей, формуванні творчих здібностей, самостійності учнів у навчанні, у спрямуванні їхньої навчальної діяльності. Тому актуальним є з'ясування психолого-педагогічних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Оскільки саме цей вік є останнім з періодів дошкільного віку, коли в психіці дитини продовжують розвиток пізнавальні психічні про-

цеси – увага, пам'ять, сприйняття, здатність управляти своєю поведінкою, а також зміни в уявленнях про себе, у самосвідомості та в самооцінці [4, с. 237].

Розвиток особистості в старшому дошкільному віці характеризується освоєнням нових знань, появою нових якостей, потреб. Інакше кажучи, формуються всі сторони особистості дитини: інтелектуальна, моральна, емоційна і вольова дієво-практична. Ще одна діяльність, елементи якої засвоюються в дошкільному дитинстві, – це навчальна діяльність. Основна особливість її полягає в тому, що займаючись нею, дитина змінюється сама, здобуваючи нові знання та навички і [9, с. 50].

Вступ до школи – переломний момент у житті дитини, пов'язаний з новим типом стосунків з оточуючими дорослими та формами діяльності, серед яких провідною стає навчальна. Це складний період у розвитку дитини, вона приступає до систематично організованого навчання, що повністю змінює її спосіб життя, статус, поведінку.

Важливим у контексті процесу переходу від дошкільного до молодшого шкільного віку є психологічна перебудова особистості дитини, тобто сформованість готовності до прийняття положення школяра. За даними вчених (Е. Басін, Б. Ельконін, Т. Кондратенко, Т. Шілов, Й. Шванчара, Л. Федорович), неготовність до статусу школяра є однією з причин подальшої неуспішності дитини в навчанні. Як наголошує Є. Сапогова, «одна з причин відставання в молодших класах – збігання моменту достатніх передумов до навчання і моменту фактичного приходу до школи, об'єктивна неготовність до навчання» [15, с. 422].

Феномен готовності дитини до шкільного навчання вимагає свого дослідження. Ознайомлення з літературою з проблеми показує, що не зважаючи на розбіжності в підходах щодо розуміння готовності дитини до навчання в першому класі, залишаються незмінними ті компоненти, за якими можна оцінити рівень розвитку її психологічних якостей, що визначає сама школа [14, с. 226].

Значна частина дослідників феномен готовності дитини до школи пов'язує з новотвореннями й змінами в психіці, які спосте-

рігаються наприкінці дошкільного віку. Так, Л. Божович наголошувала на тому, що проведення безпечного вільного часу дошкільника змінюється на життя, повне турботи та відповідальності. Він повинен обов'язково ходити до школи, вивчати ті предмети, які зазначені програмою, повинен неухильно дотримуватись шкільного ритму життя, виконувати шкільні правила поведінки, міцно засвоювати відповідні знання й уміння [2, с. 6]. В. Мухіна вважає, що особистісне утворення безпосередньо пов'язане з поняттям «шкільна зрілість», під якою вона розуміє морфологічну і функціональну готовність дитини до систематичного навчання [10, с. 85].

Дослідження Р. Овчарової розширюють зміст поняття готовності дитини до шкільного навчання шляхом уведення таких компонентів, як психологічна й соціальна готовність, наявність шкільно-значущих психофізіологічних функцій, розвиток пізнавальної активності та стан здоров'я. До основних параметрів готовності до школи автор відносить планування (уміння організувати свою діяльність відповідно до мети), контроль (уміння зіставити результати своїх дій із поставленою метою), мотивація навчання (прагнення знаходити приховані властивості предметів, закономірності у властивостях довкілля і використовувати їх), рівень розвитку інтелекту дитини тощо [11].

У цілому готовність дитини до школи розглядається як інтегральна властивість, що охоплює комплекс факторів, які визначають успішність усього педагогічного процесу, розуміючи під готовністю дитини до шкільного навчання («шкільною зрілістю») той рівень морфологічного, функціонального і психічного розвитку дитини, за яких вимоги систематичного навчання не призведуть до порушення здоров'я дитини. Узагальнюючи результати досліджень учених, необхідно констатувати, що переважна їх більшість схильна заперечувати вплив соціального фактора на процес підготовки до навчання. Процес шкільного дозрівання, на їхню думку, залежить від індивідуальних особливостей спонтанного дозрівання вроджених задатків особистості. Таким чином, абсолютизується роль

спадковості, як провідного чинника розумової, емоційної й соціальної зрілості; здатність до диференційованого сприймання, наявність довільної уваги та аналітичного мислення, емоційна витримка дитини [14, с. 228].

Ознайомлення з літературними джерелами показує, що готовність дитини до школи, з педагогічної точки зору, передбачає володіння спеціальними вміннями й навичками, які визначаються програмами дошкільної освіти, а саме:

– розвитку мови (навичками зв'язного мовлення, достатніми рівнем сформованості лексичного та граматичного ладу мови, опанування звуковою культурою мови, вміннями фонематичного і звукобуквенного аналізу і т.д.);

– розвитку елементарних математичних уявлень (високим рівнем сформованості орієнтування на сенсорні ознаки предметів (колір, форму і величину) та опанування способами перцептивних дій на рівні зорового співвіднесення; опанування кількісними уявленнями та навичками рахунку, достатнім рівнем сформованості просторових і часових уявлень і орієнтувань [1, с. 32].

Крім того, у дошкільника повинні бути сформовані передумови до навчальної діяльності – у вигляді інтересу до навчання, окремих навчальних умінь і навичок (планування, організації та контролю дій і діяльності в цілому).

Для досягнення вказаного результату необхідно створити відповідні педагогічні умови, які забезпечать формування у майбутнього першокласника готовності до навчання в школі.

Поняття «педагогічні умови» К. Дубич визначає як сукупність взаємозалежних і взаємопов'язаних заходів педагогічного процесу, які забезпечують досягнення конкретної мети. Такі науковці, як А. Белкін і Л. Качалова розглядають педагогічні умови, як ключовий фактор успішності навчального процесу та комфортним педагогічним середовищем. Ю. Бабанський під педагогічними умовами розуміє «становище, в якому компоненти навчального процесу представлені в найкращій взаємодії, що дає викладачеві

зможу результативно працювати, керувати навчальним процесом, а тим, хто навчається – успішно працювати»[б. с. 79].

З точки зору формування готовності в дітей віком старшого дошкільного віку до навчання істотного значення набувають організаційно-педагогічні умови. Організаційно-педагогічні умови формування готовності у дітей дошкільного віку до навчання у школі передбачають:

1) актуалізацію змісту основної освітньої програми дошкільної освіти в галузі соціально-комунікативного розвитку для дітей дошкільного віку з урахуванням перспективи їх переходу до школи як нової соціальної спільноти для забезпечення позитивного ставлення дитини до самої себе, формування уявлення про себе в контексті майбутнього переходу до шкільного навчання;

2) застосування організаційних форм співробітництва дітей дошкільного віку та дорослих, насамперед педагогів, які забезпечують позитивне ставлення дітей до занять, інтерес до навчання;

3) прийоми підтримки позитивних взаємин між дітьми та педагогами для зміцнення особистісних якостей дітей, що забезпечують формування внутрішньої позиції школяра до навчання.

Для формування та розвитку готовності до навчання, у дитячому садку використовується ряд методів, прийомів та способів.

З метою розширення, уточнення та конкретизації знань дитини про школу, розвитку прагнення навчатися, активізації словника на тему: «Навчальний заклад», «Шкільна атрибутика» можна проводити сюжетно-рольові ігри та ігрові вправи («Школа», «Я – учень», «Знайди шкільний предмет», «Збери портфель», «Що зайве» та ін.); виставки дитячих малюнків «Улюблена моя школа»; слухання музичних творів про школу тощо.

Для підвищення рівня готовності майбутніх першокласників до шкільного навчання проводяться ігрові вправи з формування у дітей позитивного ставлення до школи, розвитку пізнавального інтересу (бажання навчатися), формування навчальної мотивації, закріплення набутого досвіду:

– Чарівна кулька». Мета: налаштувати дітей на емоційно-позитивний лад, на спільну роботу.

– «Що мені потрібно до школи». Мета: закріпити набутий досвід, формування навчальної мотивації.

– Вправа «Коллективний малюнок». Мета: розвиток у дитини прихильності до школи, вміння взаємодіяти з іншими дітьми, домовлятися, згуртування групи. Мета: сформувати позитивну установку на майбутнє, закріпити доброзичливе ставлення один до одного та повагу.

– Заняття «Космічна подорож». Мета: сприяти свідомому відношенню до дотримання правил рольової взаємодії, звертаючи увагу на якість ролей, що виконуються, їх соціальну значимість.

– Ігри та вправи для розвитку передумов логічного мислення та здатності до узагальнення, такі як: «Розклади фігури»; Назви зайве» (На основі методики А.Я.Іванової); «Назви одним словом». Ці ігри дозволяють вчити дітей порівнювати предмети, знаходити подібність за формою, величиною, кольором, матеріалом; розвиває спостережливість, мислення та мовлення дитини.

– «Зроби сам». Мета: формувати у дітей вміння аналізувати та порівнювати. Запропонувати дитині контурне зображення предмета, складеного з кількох геометричних фігур і набір цих фігур, вирізаних з картону. Дитина має скласти предмет з фігур.

– «Порівняй». Мета: вчити дітей уважно розглядати дві однакові картинки та знаходити відмінності. Розвивати у дітей увагу.

– «Килимок для ляльки». Мета: вчити правильно визначати розташування фігур на килимку. Закріплювати із дітьми назви геометричних фігур.

– «Четвертий зайвий». Мета: розвивати у дітей логічне мислення. Продовжувати вчити аргументувати свою відповідь. Розвивати доказове мовлення.

– «Зайве слово». Мета: розвивати логічне мислення. Розвивати пам'ять та увагу.

– «У світі тварин». Мета: вчити дітей складати розповіді про тварин, згадуючи їхні звички, чим харчуються, де живуть. Розвивати мовлення, пам'ять та увагу.

– «Що я роблю». Мета: вчити дітей добирати дієслово, що характеризує одну дію.

– «Назви за змістом слово». Мета: активізувати словниковий запас дітей та швидкість реакції при доборі потрібного слова. Розвивати мислення та уяву.

– Що буває? Мета: розвивати у дітей пам'ять, мислення та мовлення.

– «Відгадай за ознаками». Мета: вчити дітей відгадувати предмети за ознаками, задаючи питання, що наводять. Вчити правильно формулювати їх.

– «Угруповання слів». Мета: вчити дітей групувати слова за якоюсь ознакою. Розвивати мовлення.

– «Ланцюг подій». Мета: вчити дітей складати оповідання. Вправа не вимагає спеціальної підготовки та може проводитись під час прогулянок.

– «Як і чому?» Мета: розвивати у дітей логічне мислення, пам'ять. Чи знає дитина, як і чому відбувається те чи інше явище, для чого воно потрібне?

– «Чудовий мішечок». Мета: вчити зображати образ предмета, отриманий шляхом тактильно-рухового сприйняття.

– «Добери ключ до замку». Мета: тренувати дитину у складанні єдиного об'єкта з двох частин, орієнтуючись за кольором, а також добирати ключ до замку, зіставляючи замкову щілину та конфігурацію ключа.

– «Що художник намалював неправильно?» Мета: тренувати дітей у назві кольорів овочів і фруктів. Навчати помічати помилки і коригувати їх.

– «Магічні окуляри». Мета: вчити дітей знаходити в реальності об'єкти різної форми, структури, кольору. Розвивати увагу, уяву.

– «Хто ким був?» Мета: формувати логічне мислення та уяву.

– «Те, що плаває, і що не тоне?» Мета: формувати спостережливість, допитливість, логічне мислення.

– «Будинки звірів». Мета: розвивати логічне мислення.

– «Чого не буває на світі?» Мета: удосконалювати у дитини фантазію. Навчати будувати розповідь складними повними пропозиціями. Стимулювати уяву дитини.

– «Придумай свою загадку». Мета: формувати мовлення у дітей. Розвивати словник та виховувати звукову культуру мови.

Основна мета цих ігор – розвиток інтелектуальних здібностей, мислення, пізнавального інтересу, ігри сприяють дослідницькому та творчому пошуку дітей.

Також з метою формування готовності до навчання у дошкільному закладі доцільно застосовувати такі види робіт:

- розповіді про школу,
- читання художньої літератури про школу,
- заучування віршів на тему «школа»,
- розгляд ілюстрацій, що відображають шкільну життєдіяльність, та розмови щодо них,
- зображати шкільні навчальні заклади,
- ознайомлення з букварем,
- екскурсії до середнього навчального закладу,
- відвідування класів у школі,
- відвідування шкільної бібліотеки,
- ігри-забави спільно з першокласниками [3, с.112].

Бесіди з дітьми про школу можуть включати наступні питання:

– Навіщо потрібно вчитися? А ви хочете вчитися? Чому?

– Як називається професія людини, яка вчить дітей?

– Яким ви собі уявляєте вчителя?

– Що необхідно учням для школи?

– Як можна здогадатися, що знаходишся у будівлі школи?

– Які приміщення є в школі і навіщо вони потрібні? тощо [1, с. 40].

Вірші та розповіді про школу слід вибрати таким чином, щоб показати дошкільниками різноманітні моменти шкільного життя: задоволення дітей, які йдуть до школи; значимість та важливість шкільних знань; сутність шкільного викладання; шкільні дружні стосунки та потреба надавати допомогу шкільним друзям; правила поведінки у школі та під час уроків.

Для розвитку готовності дитини до навчання у школі слід брати до уваги відповідні вимоги:

- слід виховувати зацікавленість дітей до всього нового, відповідати на їх питання, надавати нові дані про знайомі об'єкти;

- дуже важливо привчити дитині вірити у власні сили, не допускати формування неадекватної самооцінки;

- розвивати в дитині здібності спілкування: навчити дитину ладнати з іншими дітьми, розділяти з ними невдачі та досягнення;

- неприйнятно висловлювати надмірне занепокоєння щодо недостатніх успіхів та недостатнього просування вперед;

- неможливо застосовувати завдання, які перевищують інтелектуальні можливості дитини [5, с.85].

- часто схвалювати дитину за її терплячість, завзятість. Ні за яких обставин не підкреслювати її безсилля у порівнянні з іншими дітьми;

- слід обговорювати з дітьми ті вимоги та норми, з якими вона зустрінеться у школі. Роз'яснювати їхню доцільність та раціональність.

У своїй праці вихователям необхідно вводити в цілісний педагогічний процес не тільки різноманітні форми та методи роботи з ознайомлення дітей зі школою та навчання позитивного взаємини до неї, а й створювати предметно-розвиваючу сферу для збагачення життєвого навички дитини та оперативного її перетворення відповідно до нового змісту дидактичних задач [7, с.120].

Висновки, зроблені в результаті дослідження. Ознайомлення з літературними дже-

релами показує, що «готовність до школи» є складним психолого-педагогічним утворенням, якісною своєрідністю інтелектуального розвитку дитини та її психологічних особливостей, без яких неможливо успішно навчатися в школі. Необхідними організаційно-педагогічними умовами для формування готовності у дітей дошкільного віку до навчання у школі є актуалізація змісту основної освітньої програми дошкільної освіти в галузі соціально-комунікативного розвитку для дітей дошкільного віку з урахуванням перспективи їх переходу до школи як нової соціальної спільноти для забезпечення позитивного ставлення дитини до самої себе, формування уявлення про себе в контексті майбутнього переходу до шкільного навчання; застосування організаційних форм співробітництва дітей дошкільного віку та дорослих, насамперед педагогів, які забезпечують позитивне ставлення дітей до занять, інтерес до навчання; прийоми підтримки позитивних взаємин між дітьми та педагогами для зміцнення особистісних якостей дітей, що забезпечують формування внутрішньої позиції школяра до навчання. Для формування та розвитку готовності до навчання, у дитячому садку використовується ряд методів, прийомів та способів, які впливають на пізнавальний розвиток дошкільнят.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Біла І Психологічні аспекти готовності до шкільного навчання. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць*. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 31-42.
2. Божович Л.И. Отношение дошкольников к учению как психологическая проблема. *Вопросы психологии школьника*. М. : Просвещение, 1951. С. 3-28.
3. Бордовская Н.Н., Реан, А. Педагогика : Учебник для студентов пед. вузов. Спб.: Питер, 2017. 304 с.
4. Волков Б. С. Возрастная психология. В 2-х ч. Ч. 1: От рождения до поступления в школу: учеб. пособие [для студентов вызов, обучающихся по пед. специальностям]. Москва : Владос, 2005. 366 с.
5. Горячев А. В. Дошкольное образование. М. :Инфра, 2014. – 311 с.
6. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Рівне, 2007. 267 с.
7. Каменская В.Г. Детская психология с элементами психофизиологии : учебное пособие. М. : ФОРУМ: ИНФРА-М, 2015. 288 с.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. *Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. Овчарук. К. : К. І. С., 2004. 112 с.*
9. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: курс лекцій / навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
10. Мухина В.С. Шестилетний ребенок в школе. М. : Просвещение, 1990. 175 с.

11. Овчарова Р.В. Готовність дитини до шкільного навчання і адаптація до школи / В книзі «Технології практичного психолога освіти». М. 2001. С.138-155.

12. Ожегов С. Словарь русского языка / под ред. И. Ю. Шведовой. 23-е изд., испр. М. : Русский язык, 1990. 917 с.

13. Панібратська А.В. Зміст поняття «педагогічні умови». URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/89-suchasni-tekhnohohiyi-rozvytku-profesiynoyi-maysternosti-maybutnikh-uchyteliv-25-zhovtnia-2018-r/173/>

14. Черепаня Н. Педагогічні детермінанти готовності дитини до навчання у школі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2013. Вип. 27. С. 225-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_27_76.

15. Черепаня Н. І. Проблеми готовності дитини до школи. *Педагогіка і психологія: Формування творчої особистості: проблеми і пошуки.* Зб. наук. праць. Вип. 33. Київ, 2004. С. 421-426.

Мороз Р. А.

старша наукова співробітниця лабораторії прикладної психології освіти
Українського науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
Національної академії педагогічних наук України

ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ОГЛЯД ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті здійснено спробу деякі зарубіжні дослідження щодо впливу пандемії коронавірусу на учасників навчального процесу в закладах освіти. Підтверджено, що пандемічна ситуація, викликана COVID-19, призвела до погіршення психологічного стану, когнітивних функцій, втоми, посилення відчуття самотності як у учнів, так і у педагогів. Найбільш уразливою віковою категорією є діти та підлітки. Зміни в психологічному стані спостерігаються у всіх учасників освітнього процесу, що мають певні соціально-психологічні наслідки.

Ключові слова: психічне здоров'я, учасники освітнього процесу, симптоми стресу, діти та підлітки, симптоми стресу.

В статті предпринята попытка некоторых зарубежных исследований по влиянию пандемии коронавируса на участников учебного процесса в учебных заведениях. Подтверждено, что пандемическая ситуация, вызванная COVID-19, привела к ухудшению психологического состояния, когнитивным функциям, усталости, усилению ощущения одиночества как у учащихся, так и у педагогов. Наиболее уязвимой возрастной категорией являются дети и подростки. Конфигурации в психологическом состоянии наблюдаются у всех участников образовательного процесса, имеющих определенные социальные психологические последствия.

Ключевые слова: психическое здоровье, участники образовательного процесса, симптомы стресса, дети и подростки, симптомы стресса.

The article attempts some foreign research on the impact of the coronavirus pandemic on participants in the educational process in educational institutions. It is confirmed that the pandemic situation caused by COVID-19 has led to deterioration of psychological state, cognitive functions, fatigue, increased feelings of loneliness in both students and teachers. The most vulnerable age groups are children and adolescents. Changes in the psychological state are observed in all participants in the educational process, which have certain socio-psychological consequences.

Key words: mental health, participants in the educational process, symptoms of stress, children and adolescents, symptoms of stress.

Виникнення COVID-19 не тільки стало надзвичайною ситуацією в галузі фізичного здоров'я, а й вплинуло на глобальне психічне здоров'я людей. Впливу COVID-стресу на рівень психічного та психологічного здоров'я населення земної кулі присвячено численна кількість наукових та соціологічних досліджень, починаючи від початку пандемії.

На початку виникнення пандемії чинниками, що впливали на психологічні стани людей, були новизна, непередбачуваність, невизначений перебіг невідомої хвороби, неспецифічність симптомів вірусу, висока смертність від важкого гострого респіраторного синдрому, викликаного COVID-19, вплив соціальної ізоляції та дистанціювання, різка та кардинальна зміна звичайного способу життя,

економічний спад та зниження матеріального рівня життя, відсутність мобільності. Все це сприяло підвищенню емоційного стресу, паніки, тривожних, депресивних та інших станів як у людей, що раніше не мали розладів психічного здоров'я, так і в тих, хто вже мав психічні захворювання. Пізніше дослідження виявили високий рівень розповсюдженості симптомів порушення психічного здоров'я серед тих, хто перехворів на.

Актуальність. Наукові дослідження, проведені в Україні в 2020-2021 рр., виявили, що причинами тривоги є ділові тривоги та фінансове положення громадян, а найбільш актуальними та ефективними засобами опанування тривоги є позитивне мислення, самозаспокоєння, фізична активність, їжа, взаємо-

дія з природою, творчість, секс, хімічний спосіб (заспокійливі, алкоголь), підтримка повсякденності, віра в Бога та спілкування з іншими; скидання напруги при недостатній підтримці, самозаспокоєння, переживання страху, використання ситуації та активні дії в ній. Деконструкція «загрози», прогнозування, символічна репрезентація коронавірусу сприймається певним чином як зовнішня.

Вивчення стану суспільної свідомості українського населення з моменту виникнення пандемії COVID-19 в країні дозволило зробити висновки: реакція (психоемоційні розлади, психічні дисфункції, панічні стани тощо) вище загальносуспільної норми у відповідь на інтенсивний стрес та занепокоєння відмічались тільки в окремих категоріях громадян – батьки з малими дітьми та дітьми шкільного віку; одночасне відповідальне ставлення до епідеміологічної загрози та повне ігнорування проблеми у українського населення; наявність викривленої інформації у ЗМІ за сприяння недостатньо компетентних або малообізнаних експертів; суттєве погіршення ставлення громадян України до інститутів центральної влади (Президент, Уряд, Парламент); населення країни відмічає несправедливий та нерівномірний розподіл пов'язаних з карантинном труднощів між привілейованими представниками влади та великого бізнесу, з одного боку, і рештою громадян, з іншого, та відсутність підтримки пересічних громадян з боку держави в умовах непосильних соціальних, економічних та психологічних втрат [4].

Постановка проблеми. За майже два роки пандемія призвела до суттєвих змін у всіх сферах в житті людства, в тому числі і в сфері освіти. Результати опитування педагогічних працівників щодо їх оцінки впливу пандемії COVID-19 на учасників освітнього процесу в закладах освіти, проведеному співробітниками УНМЦ практичної психології та соціальної роботи в 2020 році, виявили труднощі серед педпрацівників: страх захворіти та заразити близьких на COVID-19; проблеми з використанням ІКТ (відсутність компетентностей); важкість дотримуватись усіх протиепідемічних вимог у закладі освіти, щоб

захистити учнів; труднощі з розподілом часу (робота, відпочинок, сімейні справи, власні діти); неможливість виконання у повному обсязі запланованих завдань і професійних обов'язків, емоційне виснаження, зниження рівня емоційної рівноваги, надмірна втома; зниження навчальної мотивації у учнів; порушення комунікації з батьками щодо контролю за якістю знань учнів; труднощі з дисципліною учнів на уроках; труднощі, пов'язані з власним здоров'ям тощо [3]. Актуальними проблемами учнів педагоги вважають: хвилювання старшокласників щодо ЗНО, невміння учнів організувати свій час, зниження знань і когнітивних функцій, порушення комунікації з однокласниками та іншими учнями в школі, зниження рівня дисципліни в школі.

В цілому аналіз даних свідчить, що посилюється емоційне напруження учасників освітнього процесу – тривога, страх, невизначеність, роздратування, астения, інші симптоми дистресу.

Метою статті є дослідити вплив пандемії COVID-19 на сучасну освіту в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш в концептуальній записці «Освіта в епоху пандемії COVID-19 і наступні роки» зазначив, що «пандемія призвела до найсерйозніших порушень в системах освіти в світі за всю історію і загрожує втратою навичок і знань, яка здатна охопити не одне покоління учнів» [1]. Наукові дослідження, проведені вченими в різних країнах, вже підтверджують це.

Організація «Unisef» в документі «COVID-19 та його наслідки для захисту дітей в Інтернеті» зазначає, що COVID-19 спричинив широке закриття шкіл та заходи фізичного дистанціювання та після поширення COVID-19 використання Інтернету зросло на 50% [5]. За даними «Unisef», діти молодшого шкільного та молодшого підліткового віку, залишаючись без контролю дорослих вдома, проводять більше часу в Інтернеті, наражаються на небезпеку через кібербулінг, сексуальну експлуатацію, спілкування в мережі з аморальними людьми, шахраями, онлайн-залякування та дискримінацію.

Збільшення активності в Інтернеті може призвести дітей до потенційно шкідливої інформації яка є насильницькою, женоненависницькою, ксенофобською, пропагує політичне чи ідеологічне насильство або спонукає до самогубства та самоушкодження. Діти також можуть бути залучені до цільового онлайн-маркетингу, який пропагує нездорову їжу, гендерні стереотипи або не відповідає віку. Вони також можуть бути піддані дезінформації про COVID-19, що може викликати додатковий страх і занепокоєння.

Група китайських вчених (Duan L, Shao X, Wang Y та ін.) досліджувала психологічний вплив пандемії на дітей та підлітків за допомогою методики «Шкала дитячого занепокоєння Спенса», «Опитувальник дитячої депресії» та «Шкала стилю подолання стресу [6]. Вони продіагностували 359 дітей та 3254 підлітків та з'ясували, 23,87% дітей та 29,27% підлітків мали високий рівень тривожності та 22,28% респондентів страждали на депресивні симптоми. Чинники, що негативно впливають на підвищення тривожності дітей та підлітків, є: жіноча стать, проживання в міській місцевості, емоційно-орієнтований стиль подолання стресу. Чинники, пов'язані з підвищеним рівнем депресії: залежність від смартфонів (OR 1,411, 95% CI 1,099-1,180), інтернет-залежність (OR 1,844, 95% CI 1,209-2,811), проживання в провінції Хубей (OR 3,107, 95% CI 1.252-7.708). Додаткові чинники, пов'язані із зниженням депресивних симптомів: кількість годин, проведених в Інтернеті перед епідемією (OR 0,652, 95% ДИ 0,609-0,697), схильність до проблемно-орієнтованого стилю подолання стресу (OR 0,937, 95% ДИ 0,923-0,951).

Американські вчені Rosen ML, Rodman AM, Kasparek SW, Mayes M, Freeman MM та ін. провели дослідження з 224 дітьми та підлітками у віці від 7 до 15 років з метою визначення чинників стресу, інтерналізованої та екстерналізованої патології [11]. Було доведено, що більш сильні стресори, пов'язані з необхідністю залишатись вдома під час пандемії, мали позитивні кореляційні зв'язки з більш високими рівнями як інтерналізованої, так і екстерналізованої психопатології шість

місяців поспіль. (Інтерналізація/екстерналізація – класифікація форм психопатології, заснована на тому, хто страждає: дитина (інтерналізація) або середовище (екстерналізація).

Проведені дослідження у Канаді Chloe A. Hamza, Lexi Ewing, Nancy L. Heath, Abby L. Goldstein спрямовані на психологічне здоров'я студентів [8]. Дослідники проводили опитування щодо наявних проблем з психічним здоров'ям, в якому брали участь 964 студенти вищих навчальних закладів. Учасники розповіли про свої нещодавні стресові переживання, використовуючи Опитувальник нещодавнього життєвого досвіду студентів коледжів. Оцінювались 7 факторів стресу, що відносились до студентів університетів, включаючи проблеми розвитку: спроби задовольнити академічні вимоги, брак часу, академічне відчуження, романтичні проблеми, різноманітні побутові чи повсякденні подразники, ізоляція та самотність, проблеми розчарування у дружбі. Також вимірювалось сприйняття студентами соціальної підтримки з боку членів сім'ї, друзів чи інших значущих осіб.

За критеріями, що використовувались для діагностики психічного здоров'я в попередньому дослідженні, 33% вибірки з 2020 року повідомили про клінічно значущі депресивні симптоми, 27,3% повідомили про тривогу, 9,4% – про симптоми межового розладу особистості і 10,4% – про симптоми розладу, пов'язаного з вживанням алкоголю.

Попередні t-тести для парних вибірок для груп респондентів, що мали психічні проблеми у минулому, та не мали таких проблем, показали, що учасники, у яких раніше були виявлені проблеми з психічним здоров'ям, повідомили про більший ризик за всіма критеріями дослідження як в першому, так і в другому дослідженні ($p < 0,001$), ніж студенти, у яких раніше не було проблем з психічним здоров'ям.

Таким чином, провівши порівняльний аналіз результатів дослідження 2019 року та проведеного у 2020 році, дослідники зробили висновки, що студенти, які мали раніше проблеми психічного здоров'я, показали покращення або аналогічне психічне здоров'я під час пандемії. А студенти, які раніше не мали проблем з психічним здоров'ям, показали

погіршення психічного здоров'я, що співпало з підвищеною соціальною ізоляцією серед цих студентів [8].

Від стресу, пов'язаного з пандемією COVID-19, потерпають не тільки діти, підлітки та молодь, але й педагоги, які теж з початку вибуху пандемії мають симптоми дистресу, депресії, порушення сну, занепокоєння, психосоматичні проблеми тощо. Додатковим навантаженням для педагогів є також збільшення робочого часу, перенесення «шкільного кабінету» з навчального закладу додому, неготовність та недостатньо розвинені навички користування дистанційними засобами та Інтернетом, відсутність належних умов та забезпечення необхідними технічними засобами для організації дистанційного навчання та внаслідок власних переживань від стресу, пов'язаного з пандемією [7; 13].

Довготривалий характер течії пандемії COVID-19 та невизначеність можливості повернення до звичайного ритму життя, надмірне робоче навантаження, проблеми міжособистісного спілкування з колегами та взаємодії з батьками учнів, недостатня підготовка та незахищеність в роботі, обмеженість до соціальної підтримки, яка діє як буфер при переживанні стресу, знижує впевненість педагогів в їх здатності виконувати свою роботу, ускладнює здатність керувати поведінкою учнів [2]. Також було виявлено, що психологічні симптоми переважають у викладачів середньої школи в порівнянні з початковою ланкою [12]. Наявність самої сім'ї теж посилюють відчуття стресу під час пандемії, оскільки керування сім'єю в такі періоди кризи може супроводжуватись кризами, пов'язаними виникненням чи посиленням домашнього насильства, фінансовими проблемами, додатковим навантаженням вихованням, догляду за дітьми чи вимогами домашнього навчання [9].

Групою іспанських вчених Ozamiz-Etxebarria Naiara, Berasategi Santxo Naiara та ін. було проведено дослідження з 1633 педагогами обов'язкової та додаткової освіти (від дошкільної до вищої освіти), серед яких було 1293 жінки (79,7%) та 330 чоловіків (20,3%) [52]. Дослідження здійснювалось за допомо-

гою іспанської версії шкали тривожності та стресу-21 при депресії (шкали стресу, тривожності та стресу).

Результати свідчать, що високий відсоток педагогів страждав від симптомів стресу та депресії, коли навчальні заклади відкрились після локдауну, причому більш високий рівень стресу і психологічних симптомів був у жінок, літніх людей, учителів дошкільної та початкової освіти, людей із нестабільністю роботи. Крім того, наявність дітей шкільного віку, необхідність виконувати хатні справи, подвійне повернення до школи – як самого педагога, так і їх дітьми – також здійснюють значний вплив на збільшення рівня стресу [10].

Польські дослідники Jakubowski TD, Sitko-Dominik MM досліджували зв'язок між дистанційною освітою та благополуччям педагогів, а також їх близькі відносини та інші соціальні взаємини під час перших двох хвиль пандемії COVID-19 [10]. Дослідження проводились з 285 вчителями початкової та середньої ланки. Залежні змінні вимірювались за допомогою DASS-21 (шкали депресії, тривожності та стресу-21), незалежні змінні – за допомогою Берлінської шкали соціальної підтримки (BSSS), шкали задоволеності взаємовідносинами (RS-10), опитувальника досвіду несправедливості (IEQ) Було виявлено, що педагоги відчували на собі помірний рівень стресу, занепокоєння та депресії як під час першої, так і під час другої хвилі COVID-19 в Польщі. Виявлено негативні кореляційні зв'язки між змінами якості соціальних взаємин, а також стресом, тривогою та депресією. Результати дослідження свідчать, що дистанційна робота стерла межі між професійною діяльністю та сімейним життям, що негативно вплинуло на самопочуття вчителів. Саме ізоляція, що була встановлена для припинення розповсюдження вірусу, могла сприяти змінам в соціальних відносинах, зокрема, в близьких стосунках, і в той самий час негативно вплинула на здатність учителів ефективно долати кризові стани.

Висновки. Таким чином, світові дослідження підтверджують, що найбільш уразливою категорією до психосоціального впливу пандемії COVID-19 є діти та

молодь, оскільки вони страждає від навантаження, викликаного соціальною ізоляцією, стресу, пов'язаного з пандемією COVID-19. Зміни парадигми навчання та виховання у середній школі та дошкільному навчанні, зокрема, введенням дистанційного навчання, зміни умов життя в цілому впливає на усіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Критична ситуація в освіті: 24 мільйони учнів ризикують покинути навчання. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8114-kritichna-situatsiya-v-osvt-24-mlyoni-uchnv-rizikuyut-pokinuti-navchannya.html> (дата звернення: 19.11.2021).
2. Ларіна Т. О. Дистанційне дослідження особливостей конструювання комунікативного простору особистості під час впровадження карантину COVID-19 в Україні. *Економіка та менеджмент у період цифрової трансформації бізнесу, суспільства і держави* : матеріали Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (28–29 травня 2020 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя : ЗНУ Інженерний інститут, 2020. С. 96–100.
3. Панок І Панок, В. Г. Результати дослідження психологічного стану учасників освітнього процесу в умовах пандемії COVID-19. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(1). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-9-1> (дата звернення: 19.11.2021).
4. Слюсаревський М. М. Дистанційне зондування суспільної свідомості як передумова адекватної відповіді психологічного співтовариства на виклики пандемії COVID-19. *Економіка та менеджмент у період цифрової трансформації бізнесу, суспільства і держави*: матеріали Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 травня 2020 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя: ЗНУ Інженерний інститут, 2020. 474 с.
5. COVID-19 and its implications for protecting children online April 2020. URL: <https://www.unicef.org/media/67396/file/COVID-19%20and%20Its%20Implications%20for%20Protecting%20Children%20Online.pdf>/ (дата звернення: 15.11.2021).
6. Duan L, Shao X, Wang Y, et al. An investigation of mental health status of children and adolescents in china during the outbreak of COVID-19. *Affect Disord.* 2020;275:112-118. doi:10.1016/j.jad.2020.06.029.
7. Garg P, Arora U, Kumar A, Wig N. The "post-COVID" syndrome: How deep is the damage? *J Med Virol.* 2021 Feb;93(2):673-674. doi: 10.1002/jmv.26465. Epub 2020 Sep 29. PMID: 32852801; PMCID: PMC7461449.
8. Hamza C. A., Ewing L., Heath N. L., Goldstein A. L. When social isolation is nothing new: A longitudinal study psychological distress during COVID-19 among university students with and without preexisting mental health concerns. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne.* 2020. Advance online publication. DOI: 10.1037/cap0000255
9. Kazama I. Stabilizing mast cells by commonly used drugs: a novel therapeutic target to relieve post-COVID syndrome? *Drug Discov Ther.* 2020 Nov 4;14(5):259-261. doi: 10.5582/ddt.2020.03095. Epub 2020 Oct 29. PMID: 33116043.
10. Ozamiz-Etxebarria Naiara, Berasategi Santxo Naiara, Idoiaga Mondragon Nahia, Dosil Santa-maria María. The Psychological State of Teachers During the COVID-19 Crisis: The Challenge of Returning to Face-to-Face Teaching. *Frontiers in Psychology.* 2021 (11): 3861. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.620718> (дата звернення: 13.11.2021).
11. Rosen ML, Rodman AM, Kasperek SW, Mayes M, Freeman MM, et al. (2021). Promoting youth mental health during the COVID-19 pandemic: A longitudinal study. *PLOS ONE* 16(8): e0255294. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255294> (дата звернення: 13.11.2021).
12. Sher L. Post-COVID syndrome and suicide risk. *QJM.* 2021 Apr 27;114(2):95-98. doi: 10.1093/qjmed/hcab007. PMID: 33486531; PMCID: PMC7928695.
13. Walsh-Messinger J, Manis H, Vrabec A, Sizemore J, Bishof K, Debidda M, Malaspina D, Greenspan N. The Kids Are Not Alright: A Preliminary Report of Post-COVID Syndrome in University Students. *medRxiv [Preprint].* 2020 Nov 29:2020.11.24.20238261. doi: 10.1101/2020.11.24.20238261. PMID: 33269366; PMCID: PMC7709187.

Пасько О. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри електроніки, загальної та прикладної фізики
Сумського державного університету

ВРАХУВАННЯ ВИМОГ І ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутнього вчителя закладу загальної середньої освіти до виконання трудових функцій з урахуванням вимог і завдань Нової української школи. Здійснено аналіз нормативних документів, що регламентують підготовку майбутніх учителів у закладах вищої освіти. Запропоновано основні засади врахування базових положень Концепції нової української школи в освітній програмі підготовки фахівців зі спеціальності «014 Середня освіта».

Ключові слова: *Нова українська школа, вчитель закладу загальної середньої освіти, освітня програма.*

Статья посвящена проблеме подготовки будущего учителя общеобразовательной школы к выполнению трудовых функций с учетом требований и задач Новой украинской школы. Осуществлен анализ нормативных документов, регламентирующих подготовку будущих учителей. Предложены основные принципы отражения базовых положений Концепции новой украинской школы в образовательной программе подготовки специалистов по специальности «014 Среднее образование».

Ключевые слова: *Новая украинская школа, учитель заведения общего среднего образования, образовательная программа.*

The paper is devoted to the problem of preparing the future teachers to perform labor functions taking into account the requirements and tasks of the New Ukrainian School. It is analyzed the normative documents regulating preparation of future teachers. The basic principles of reflecting the basic provisions of the Concept of the new Ukrainian school in the educational program of training specialists in the specialty "014 Secondary Education" are proposed.

Key words: *New Ukrainian school, teacher of general secondary education institution, educational program.*

Актуальність статті. Підготовка майбутніх вчителів у закладах вищої освіти регламентована відповідними освітніми програмами та навчальними планами. Основу формування освітніх програм та навчальних планів становлять програмні результати та компетентності, визначені стандартами вищої освіти, що, починаючи з 2018 року, вводяться в дію наказами МОН України. На даний час Стандарт вищої освіти з підготовки фахівців зі спеціальності «014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)» відсутній, тому розробка освітніх програм закладами вищої освіти здійснюється на основі затверджених ними тимчасових стандартів. Формування та оновлення змісту Тимчасового стандарту закладом вищої освіти відбувається відповідно до Наказу МОН України «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти»

від 01 червня 2017 року № 600 (у редакції від 30 квітня 2020 року № 584) [1] та Професійним стандартом за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [3], затвердженим наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736-20 від 23.12.2020 р.

При цьому необхідно враховувати, що Кабінетом міністрів України розпорядженням від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [5] була започаткована реформа загальної середньої освіти, яка поступово впроваджується, починаючи з 2018-2019 навчального року. При цьому всі

вчителі початкових класів пройшли спеціальну підготовку до роботи в нових умовах. Аналогічної підготовки потребують і вчителі основної та старшої школи. Перед нинішніми здобувачами вищої освіти за педагогічними спеціальностями після завершення навчання теж неодмінно постануть виклики щодо реалізації вказаної реформи. Таким чином, неабиякої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх вчителів-переметників до виконання трудових функцій з урахуванням вимог і завдань Нової української школи.

Постановка проблеми. Освітні програми та навчальні плани щодо підготовки вчителя закладу загальної середньої освіти потребують оновлень та мають бути приведені у відповідність до основних положень так званої «Концепції нової української школи», затвердженої рішенням колегії МОН України № 10 від 27.10.2016 р. «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи» [5].

Метою даної роботи є спроба поділитися досвідом, щодо врахування зазначених вище викликів в освітній програмі підготовки бакалаврів зі спеціальності «014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)» [2].

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових компонентів так званої «формули» Нової школи є новий *зміст освіти*, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації учня в суспільстві. Водночас, для формування в учнів відповідних компетентностей, вчитель, передусім, сам має їх опанувати. Таким чином, у змісті освітніх програм підготовки майбутніх вчителів-предметників мають бути відображені «10 ключових компетентностей Нової української школи» [5].

Розглянемо можливість їх впровадження на прикладі освітньо-професійної програми підготовки здобувачів освіти за освітньою програмою «Середня освіта (Фізика)» [2] зі спеціальності «014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти у Сумському державному університеті.

Група комунікативних компетентностей «спілкування державною (і рідною у разі від-

мінності) мовою», а також «спілкування іноземними мовами» відображена у таких загальних і фахових компетентностях освітньої програми: здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово та до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю (ЗК 8); здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (ЗК 2); здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою, формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички в області фізики (ФК 1). Забезпечити їх формування мають на меті такі освітні компоненти: інтегрований курс «Основи академічного письма», «Іноземна мова», «Орфографічний практикум сучасної української мови».

Формування *математичної компетентності* майбутніх вчителів фізики, яка в освітній програмі відображена як «здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу» (ЗК 6) забезпечують освітні компоненти «Алгебра та геометрія» та «Математичний аналіз».

Основні компетентності у природничих науках і технологіях у контексті наукового розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності є профільними для конкретної освітньої програми, а тому реалізовані як «здатність використовувати комплекс наукових знань з фізики та астрономії у поєднанні із необхідним математичним апаратом для пояснення явищ природи, розуміння сучасної природничо-наукової картини світу, здійснення дослідницької діяльності» (ФК 9) та забезпечуються освітніми компонентами «Загальна фізика», «Теоретична фізика», «Історія фізики», «Астрономія».

Інформаційно-цифровій компетентності майбутніх вчителів в освітній програмі приділена особлива увага. Поряд із «здатністю орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, обробку та аналіз інформації з різних джерел, критично її оцінювати» (ЗК 9) передбачений розвиток «здатності здійснювати проектування та створення електронного інформаційно-освітнього середовища закладу освіти на основі хмарних сервісів та цифрових технологій» (ФК 13). При цьому

формування цих програмних компетентностей забезпечують освітні компоненти «Інформатика» та «Цифрові технології в освіті».

Уміння вчитися впродовж життя в освітній програмі відображене як «здатність аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати, здійснювати об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей» (ФК 8) та реалізується під час вивчення «Основ педагогічної майстерності», а також під час проходження здобувачами педагогічної та переддипломної практик.

Ініціативність і підприємливість як уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя, раціонально поводити себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення відображені в компетентностях освітньої програми як «здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (ЗК 5) та забезпечуються компонентами «Методика навчання фізики», «Алгебра та геометрія», «Цифрові технології в освіті».

Соціальна та громадянська компетентності в освітній програмі відображені як «здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку» (ЗК 1). За їх формування відповідає, зокрема, інтегрований курс «Демократія: принципи, цінності, механізми».

Обізнаність та самовираження у сфері культури закладені в освітній програмі як «здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (ЗК 3) та «здатність зберігати та пропагувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій» (ЗК 10). Основний акцент у їх реалізації належить освітнім компонен-

там «Історія української культури» та «Історія фізики». Крім того, зважаючи на важливу роль у «формулі» Нової школи цінностей, що мають формуватися у наскрізному процесі виховання, на практичних (семінарських) заняттях із навчальної дисципліни «Педагогіка» в межах теми «Види та методи виховання» передбачене ознайомлення майбутніх вчителів безпосередньо з концепцією «Нова українська школа», зокрема, здобувачі отримують завдання проаналізувати підрозділ 5 «Виховання на цінностях» концепції та охарактеризувати цінності, які є визначальними у змісті виховання.

Екологічній грамотності та здоровому способу життя в освітній програмі відповідають компетентності «здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я, вести здоровий спосіб життя, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку» (ЗК 11) та «здатність до здійснення професійної діяльності з дотриманням вимог законодавства щодо охорони життя й здоров'я учнів (зокрема з особливими освітніми потребами), використання здоров'язберігаючих технологій під час освітнього процесу» (ФК 6). Їх формуванню присвячено зміст освітніх компонентів «Психологія: загальна, соціальна, вікова та педагогічна», «Основи педагогічної майстерності», «Охорона праці та безпека життєдіяльності», «Екологія».

Велику увагу в концепції «Нова українська школа» приділено *педагогіці партнерства*. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками є одним із ключових компонентів так званої «формули» Нової школи. В освітній програмі «Середня освіта (Фізика)» основоположні засади педагогіки партнерства визначено на рівні програмних компетентностей як «здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно-зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі, залучення батьків до освітнього процесу на засадах партнерства» (ФК 7). Формуванню даної компетентності у здобувачів слугують освітні компоненти «Педагогіка»,

«Психологія: загальна, соціальна, вікова та педагогічна», інтегрований курс «Методика виховної роботи в закладах освіти, педагогічна культура та професійна толерантність вчителя», «Інклюзивна освіта». Зокрема, під час вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка» на практичних (семінарських) заняттях у межах теми «Педагогічні основи громадянського та національного виховання. Сімейне виховання» на основі аналізу підрозділу 2 «Педагогіка партнерства» концепції «Нова українська школа» здобувачі розкривають основні принципи педагогіки партнерства в системі взаємодії вчителя і батьків учнів. Закріплення навичок взаємодії між учнем, учителем і батьками на засадах партнерства передбачене під час вивчення інтегрованого курсу «Методика виховної роботи в закладах освіти, педагогічна культура та професійна толерантність вчителя», де під час вивчення теми «Взаємозв'язок школи, сім'ї та громадськості у справі виховання» передбачена реалізація навчально-педагогічної гри «Бесіда класного керівника з батьками учнів під час відвідування їх удома».

Одним із ключових компонентів «формули» Нової школи має бути *сучасне освітнє середовище*, при цьому вказано, що його організація потребує широкого використання нових ІТ-технологій, мультимедійних засобів навчання, оновлення лабораторної бази для вивчення предметів природничо-математичного циклу.

Освітньою програмою «Середня освіта (Фізика)» передбачена підготовка здобувачів до використання сучасних цифрових технологій в освітній діяльності для системного забезпечення педагогічно доцільної підтримки процесу навчання фізики у закладах загальної середньої освіти, створення комп'ютерно орієнтованих навчальних середовищ. З цією метою у програмних компетентностях закладена «здатність здійснювати проектування та створення електронного інформаційно-освітнього середовища закладу освіти на основі хмарних сервісів та цифрових технологій» (ФК 13). На рівні програмних результатів навчання вона сформульована так: «використовувати інформаційні технології, при-

кладні та спеціалізовані програмні продукти для вирішення задач проектування цифрового освітнього середовища» (ПРН 21). На формування вказаної компетентності та досягнення відповідного результату зорієнтовані освітні компоненти «Інформатика» та «Цифрові технології в освіті». У каталозі вибіркової дисциплін на вибір представлено також дисципліни «Інформаційні технології» та «Web-технології».

З метою формування у здобувачів умінь застосовувати мультимедійні засоби навчання для управління навчальною діяльністю учнів на різних етапах навчального процесу в змісті дисципліни «Методика навчання фізики» передбачене вивчення теми «Використання мультимедійних засобів у навчанні фізики», де розглядають їхню роль і місце у навчальному процесі з фізики, методичні й технічні вимоги до проведення демонстрацій з використанням технологій мультимедіа, використання мультимедійних засобів під час проведення лабораторних робіт з фізики. До того ж, у каталозі вибіркової дисциплін представлено дисципліни «Комп'ютеризація шкільного фізичного експерименту» та «Використання програмних емуляторів у навчальному процесі», які теж спрямовані на формування відповідних умінь.

Оновлення лабораторної бази закладів загальної середньої освіти передбачає підготовку майбутніх вчителів до використання оновленого парку навчальних приладів і обладнання з фізики. Враховуючи, що навчальний фізичний експеримент є складовою методичної системи підготовки майбутнього вчителя фізики, університетом здійснено закупівлю сучасного демонстраційного і лабораторного обладнання, що відповідає Типовому переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій, затвердженого наказом МОН № 574 від 29.04.2020 р. (набір для демонстрації механічних явищ: кінематики, динаміки, набір для вивчення руху тіл по колу, хвильована ванна, осцилограф цифровий, набір демонстраційний для вивчення атмосферного тиску, набір демонстраційний «Молекулярна фізика та термодинаміка», набір «Електрометри

з пристосуваннями», набір для демонстрації магнітного поля струму, набір демонстраційний «Оптика на магнітній дошці», набір лабораторний для виконання лабораторних робіт з геометричної оптики, набір лабораторний для виконання лабораторних робіт з хвильової оптики та ін.). Формування у здобувачів необхідних практичних умінь, дослідницьких навичок та особистісного досвіду експериментальної діяльності з новими навчальними приладами і обладнанням з фізики, завдяки яким вони набувають здатності вирішувати професійні завдання засобами фізичного експерименту, здійснюється в межах лабораторних практикумів з дисципліни «Методика навчання фізики».

Висновки. На завершення важливо зазначити, що врегулювання питання щодо підготовки сучасного вчителя відповідно до вимог і завдань Нової української школи має визначатися загальнодержавною нормативною базою. Організація підготовки педагогічних працівників закладами вищої освіти з урахуванням завдань та вимог Нової української школи була б значно полегшена, якби базовий перелік компетентностей і програмних результатів навчання, необхідних для ефективного виконання трудових функцій та інших завдань з проєктування, організації та провадження освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, був визначений Державним стандартом вищої освіти зі спеціальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ МОН України «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» від 01 червня 2017 року № 600 (у редакції від 30 квітня 2020 року № 584). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/naukovo-metodychna_rada/2020-metod-rekomendacziyi.docx.
2. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Фізика)» підготовки фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти / Сумський державний університет. URL: <https://op.sumdu.edu.ua/#/programm/1640>.
3. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України № 2736-20 від 23.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
4. Рішення колегії МОН України № 10 від 27.10.2016 р. «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Розпорядженням Кабінету міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249613934>.
6. Типовий перелік засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій, затверджений наказом МОН № 574 від 29.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0410-20>.

Семенчук І. М.

учитель математики

Опорного закладу Навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад –
позашкільний навчальний заклад – гімназія»
Асканія-Нова селищної ради

НЕЙРОБІКА ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЯ КОГНІТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті розглянуто поняття нейробіки, логічно обґрунтовано доцільність використання нейробіки в освітньому процесі, наведено приклади вправ з нейробіки, які можна застосовувати в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: нейробіка, вправи з нейробіки.

В статье рассмотрены понятие нейробики, логически обоснована целесообразность использования нейробики в образовательном процессе, приведены примеры упражнений по нейробике, которые можно применять в заведениях общего среднего образования.

Ключевые слова: нейробика, упражнения по нейробике.

The article discusses the concepts of neurobics, logically substantiates the expediency of using neurobics in the educational process, gives examples of neurobics exercises that can be used in institutions of general secondary education.

Key words: neurobics, neurobics exercises.

Актуальність теми полягає в тому, що нейробіка, як система вправ для покращення розумової діяльності, є маловідомою широкому колу освітян. Маючи високу ефективність, нейробіка майже не застосовується під час освітнього процесу.

Постановка проблеми: приклади застосування ідей, принципів та практичних вправ з нейробіки в освітньому процесі.

Завдання статті: проаналізувати наукове підґрунтя можливостей нейробіки.

Мотивувати доцільність використання нейробіки в освітньому процесі.

Розглянути практичні вправи, що ґрунтуються на ідеях нейробіки та можуть застосовуватись під час освітнього процесу.

«Нейробіка, що спирається на нові відкриття, зроблені щодо головного мозку, як нова форма його тренування спроектована з метою підтримати жвавість і вірність мислення» [1, с. 6].

Вчені довели, що нервові клітини відновлюються. «Розумові здібності людини стають гіршими не через їх відмирання, а через виснаження дендритів, через які проходять імпульси від клітини до клітини. Дендрити

є відростками, якими нейрони контактують між собою. Якщо людина іноді не активує зв'язок між клітинами, то дендрити атрофуються. Раніше вважали, що поява нових дендритів може бути тільки у дітей. Але нині вже відомо, що нейрони можуть вирощувати дендрити з метою відшкодування втрати застарілих. Мозок людини здатний пристосовуватися до змін та змінювати структуру зв'язків» [2].

Поняття «нейробіка» вперше почали використовувати в США. Відомий нейробіолог, доктор Лоуренс Кац, провівши безліч серйозних досліджень, зумів довести, що «стандартна, монотонна робота, що потребує типових дій, негативно впливає на розумові здібності та помітно знижує їхній рівень» [2].

«Навмисне створення нових шляхів і лазівок для свіжих асоціацій – суть нейробіки» [1, с. 12].

Нейробіка – це розумова гімнастика, аеробіка для мозку, спрямована на покращення розумової діяльності. «Це низка вправ, спрямованих на нестандартну діяльність мозку. При цьому задіяні всі 5 органів чуття, а отримана від них інформація комбінується у максимально нетрадиційному варіанті. Тобто мозку

доводиться створювати нові нейронні зв'язки, формувати асоціативні ряди. Як результат керівна система організму знаходиться у збудженому та активному стані, що сприятливо впливає на її працездатність. Таким чином, головним слоганом методики можна вважати заклик: «Геть звички, дійте нестандартно!» [2].

Вправи з нейробіки дуже прості та не потребують спеціального обладнання. Деякі вправи можна виконувати раз на місяць, раз на тиждень або на кожному уроці.

При вивченні математики велике значення має когнітивний розвиток здобувачів освіти. А нейробіка дає:

- покращення пам'яті;
- синхронізацію двох півкуль мозку;
- роботу зі «сплячими» зонами мозку;
- підвищення рівня концентрації та інтелектуальної працездатності.

Хочу навести приклади вправ, які я використовую у своїй роботі.

«Написання тексту іншою рукою»

Я пропоную своїм учням писати в зошиті дату і вид роботи іншою, не звичною для себе, рукою – правші пишуть лівою рукою, а шкульги- правою.

Ця дія синхронізує роботу двох півкуль мозку та дає повну концентрацію уваги.

«Неочікуваний поворот»

Існує думка, що учні на уроці бувають мляві, бо їхній мозок ідеально знає звичний порядок проведення уроку. У такому випадку треба спробувати час від часу повністю перебудувати урок: спробувати вимовити імена учнів справа наліво, домашнє завдання запитувати в кінці уроку, провести дві фізкультхвилинки замість одної. Що дає прийом: підвищується активність мозку та його здатність до засвоєння нової інформації, йде відпрацювання нових навичок.

«Таблиці Шульте»

Покращити ефективність мозкової діяльності допоможе простий, але дуже ефективний перевірений метод – вправи з таблицями Шульте (та їх модифікаціями – з арабо-римськими цифрами таблиці Шульте-Платонова, двоколірні таблиці Шульте-Горбова). Це таблиці, в яких в хаотичному порядку розміщені числа. Для ускладнення виконання

вправи додаються нові кольори, нерівномірне розміщення елементів, різні форми й розміри секторів. Суть завдання – якомога швидше знайти в таблиці всі числа в порядку зростання або ж навпаки- спадання. Кожному учню я виділяю по 1 хвилині. Зробивши на уроці паузу, можна викликати від 3 до 5 учнів. Інші учні з не меншою зацікавленістю слідкують за таблицею. Ефективність від вправ:

- розвиток уваги;
- швидкість реакції;
- синхронізація роботи двох півкуль мозку;
- покращення техніки читання і пам'яті;
- підвищується здатність сприйняття інформації (зокрема, прочитаного тексту);
- покращується концентрація в роботі, навчанні;
- покращення зору.

Таблиці Шульте-Горбова

Потрібно показувати і називати чорні цифри у порядку зростання від 1 до 25, а червоні – у спадному порядку від 24 до 1. Необхідно вести рахунок наступним чином: спочатку називати чорну цифру, потім червону, потім знову чорну, а за нею червону доти, доки рахунок не буде закінчено.

«Кольорові слова»

Потрібно швидко вимовляти вголос колір слова, при цьому воно означає одне забарвлення, а має зовсім інше забарвлення. Наприклад, слово «синій» написано червоним кольором, а «жовтий» – зеленим. Це збиває з пантелику. З цієї причини виникає потреба зосередитися. У роботу включаються обидві півкулі.

«Різні прийоми читання»

Сприйняття тексту – одна з найскладніших задач для мозку. Завдяки читанню можна постійно переключати мозкову діяльність в різні режими. Протягом уроку використовуйте різні способи читання: учні читають про себе і вголос, завдання читає і вчитель, і учні по черзі. Також вдало, якщо одну з частин тексту учні прочитають хором. Якщо текст не перевантажений термінами, то можна провести таку гру: читати частину тексту з різними емоціями. Один учень читає задачу як репер, інший – як бабуся. Ще одна дієва вправа – це читати речення, закривши одне око рукою. Наступне речення читається вже іншим оком.

Ці прийоми дають тренування пам'яті, ефективне сприйняття прочитаної інформації.

«Помінятися місцями»

Щомісяця використовую старий метод – учні змінюють своє місце в ряду, тобто перший ряд парт змінює місце на другий ряд, другий – на третій, третій – на перший. Цей прийом завжди застосовували для профілактики захворювань очей. Але з іншого боку – це міні-стрес та раптовий новий досвід для мозку. Учні буквально з іншої сторони бачать дошку, вчителя, однокласників. Це активізує всі почуття, змушує мозок працювати по-новому. З'являється увага, активність, покращується дисципліна.

«Розрізняй на дотик»

Прийом можна використовувати під час вивчення геометричного матеріалу. Учні отримують моделі геометричних фігур та на дотик або із закритими очима намагаються встановити вид трикутника (різносторонній, рівносторонній, гострокутний тощо) чи чотирикутника (квадрат, ромб, трапеція тощо).

«Дзеркальне малювання»

Ця вправа здатна зняти напругу з рук та очей, а також допомагає синхронізувати роботу півкуль мозку, що помітно збільшує ефективність його роботи. Один чи два учня можуть виконувати вправу біля дошки, а інші можуть тренуватись на чернетці. Для вправи треба взяти олівці чи ручки в обидві руки і починати малювати обома руками дзеркально-симетричні малюнки: цифри, літери, геометричні фігури тощо. Ця вправа також синхронізує роботу двох півкуль мозку та дає повну концентрацію уваги.

«В кінці уроку»

В кінці уроку можна запропонувати учням зібрати речі із закритими очима. Наступного уроку можна запропонувати зібрати речі однією рукою.

Дуже корисно щодня вітатися і прощатися різними мовами.

Давно відомо, що існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність мовленнєвої і моторної діяльності. Недосконалість рухової координації кисті та пальців рук ускладнює оволодіння письмом і низкою інших навчальних і трудових навичок. Сучасні науковці

розглядають причину порушень функцій навчання в нездатності правої та лівої півкуль до інтеграції – аналітична частина мозку постійно блокує творчий початок образної частини в її здатності до інтегративного бачення. Так звана «координаційна нездатність до навчання може бути виправлена шляхом оволодіння специфічними руховими вправами». У багатьох дітей при цьому може спостерігатися значний прогрес у плані здібностей до навчання, а також управління своїми емоціями.

До таких вправ відносяться всім відомі з дитинства вправи:

«Вухо-ніс»

Однією рукою торкаємося носа, а іншою – носа (руки навхрест). Робимо оплеск – міняємо руки.

«Вісімки»

Одна рука малює цифру 8, а друга символ нескінченності ∞ (одночасно). Потім міняємо руки.

«Маківка-живіт»

Однією рукою плескаємо по маківці, а іншою гладимо живіт. Потім міняємо руки.

Крім вищеописаних існує велика кількість подібних вправ, головна ідея яких – виконувати руками різні дії та змінювати їх.

«Кулак – ребро-долоня»

Треба послідовно змінювати позиції рук на площині парти: долоня, стиснена у кулак, – долоня ребром – розпрямлена долоня.

«Все гаразд»

Одну руку стискаємо у кулак, піднімаючи великий палець вгору. На другій руці вказівний та великий пальці створюють кільце, інші пальці підняті догори. Потім змінюємо розміщення пальців рук на протилежні.

Багато подібних вправ є на ресурсі Youtube. При підготовці до уроку я намагаюсь спочатку самостійно вивчити нову вправу. Для опанування однієї такої вправи учням достатньо 3-4 дні при тому, що вони будуть повторювати її 1-2 рази на день.

Всім відомо, що сучасні учні є малорухливими. Я намагаюсь поєднувати вправи з нейробіки з класичною фізкультхвилиною. Виконуючи будь-яку вправу для рук, одночасно можна ускладнити завдання рухом

ноги, яка буде, наприклад, відбивати рахунок «раз-два» або «раз-два-три». Цікаво запропонувати учням взятись правою рукою за ліве вухо, а лівою рукою – за праве та зробити кілька присідань.

Прикладом поєднання нейробіки та гімнастики є самомасаж. Під впливом масажу в рецепторах шкіри і м'язів виникають імпульси, які, досягаючи кори головного мозку, чинять тонізуючу дію на центральну нервову систему, в результаті чого підвищується її регульовальна роль щодо всіх систем і органів. До прийомів самомасажу відносять: погладження, розтирання, розминання. Можна запропонувати учням зробити самомасаж або взаємний масаж плечей. Це можна віднести до прийому «Неочікуваний поворот», коли я прошу всіх сісти обличчям до вікна і учні можуть зробити невеликий сеанс масажу своєму сусідові за партою, потім всі повертаються обличчям до стіни, таким чином інші учні отримують масаж.

Незважаючи на свою універсальність, вправи з нейробіки дають потужний результат. Вони можуть задіяти відразу всі органи чуттів. Це ефективні вправи, які з легкістю допоможуть учителю цілий урок тримати увагу учнів, а також покращити рівень засвоєння нового матеріалу.

Людині доступно багато видів розумових процесів, таких як сприйняття, пам'ять,

формування понять, рішення завдань, уява та логіка. Це найважливіші вміння, оскільки сучасна людина перебуває у світі інформації, яку треба збагнути, оцінити, використати. Опанування цих вмінь дає фундамент для формування ключових компетентностей, затверджених новим Державним стандартом базової середньої освіти. Але однотипні шаблонні справи, які учні виконують на кожному уроці (записати дату, знайти вправу у підручнику, повторити речення тощо), призводять до погіршення пам'яті, зменшення концентрації уваги. Зв'язок нейронів, клітин головного мозку погіршується, а це призводить до зниження розумових здібностей. І як наслідок маємо на уроці пасивних, неуважних учнів, з низькою мотивацією та рівнем навчання.

Використовуючи нейробіку, я впевнилась що дані заняття корисні всім. Ці вправи дозволяють краще сконцентруватися при засвоєнні нових знань, сприяють розвитку творчих здібностей. При систематичному виконанні вправ у дітей поліпшується пам'ять, увага, мова, просторове уявлення, дрібна моторика, знижується стомлюваність, підвищується здатність до довільного контролю, формується латеральне (двопівкульне) мислення. Такі заняття завжди проходять цікаво, захопливо, а учні самі нагадують вчителю, коли, на їх думку, вже час займатися нейробікою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кац Л., Рубин М. Нейробика : экзерсисы для тренировки мозга / пер. с англ. А.Ф. Зиновьев. Минск : Попурри, 2014. 160 с.
2. Нейробика – революційна методика для ефективної роботи мозку. URL: <https://aspect.ua/ukr/blog/porady/pracyuyte-produktyvnishe-zavdyaky-neyrobici>.

Чикалова Т. Г.

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорій й методики дошкільної,
початкової освіти та мовних комунікацій
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТОДУ СЕНДПЛЕЙ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті автор зосереджує увагу на доцільності використання методу сендплей для розвитку мовленнєвої компетентності дітей в умовах закладу дошкільної освіти. Окреслено переваги та дидактичний потенціал педагогічно організованих ігор з піском для формування, активізації та збагачення мовлення дошкільників. Автором запропоновано низку ігор, які стануть у нагоді вихователям для розвитку фонетичного, лексичного, граматичного складника мовленнєвої компетентності дошкільнят.

Ключові слова: сендплей, ігри з піском, мовленнєва компетентність, дошкільники, складові мовленнєвої компетентності.

В статті автор сосредоточивает внимание на целесообразности использования метода сендплей для развития речевой компетентности детей в условиях учреждения дошкольного образования. Очерчены преимущества и дидактический потенциал педагогически организованных игр с песком для формирования, активизации и обогащения речи дошкольников. Автором предложено ряд упражнений для развития фонетической, лексической и грамматической составляющей речевой компетентности дошкольников.

Ключевые слова: сендплей, игры с песком, речевая компетентность, дошкольники, составляющие речевой компетентности.

The author of the article focuses on the appropriateness of using the method of sand-play for development of children's speech competence under conditions of an institution of pre-school education. The study outlines the advantages and didactical potential of pedagogically organized games with sand to develop, promote and enrich pre-school children's speech. The author suggests a number of games which can be useful for pre-school teachers to develop phonetical, lexical and grammatical components of pre-school children's speech competence.

Key words: sand-play, games with sand, speech competence, pre-school children, components of speech competence.

Актуальність проблеми. Розвиток мовленнєвої компетентності у період дошкільного дитинства – ключове завдання закладів дошкільної освіти. Саме своєчасне оволодіння мовленням є надважливим чинником і показником розвитку дитини, від якого залежить сформованість її соціальних і пізнавальних мотивів, потреб, інтересів, знань, умінь і навичок. Згідно Базового компоненту дошкільної освіти: розвиток мовлення є одним з основних освітніх напрямів, підґрунтям для формування мовної та мовленнєвої компетентності дітей на подальших етапах навчання (зокрема, у початковій освіті) й узгоджується з Державним стандартом початкової освіти [1].

Розвиток мовлення у дошкільному віці залежить від багатьох чинників, серед яких важливе місце належить технологіям, методам, засобам і прийомам, які використовує в освітньому процесі вихователь. Як справедливо наголошує Богуш Н., ефективність роботи з розвитку мовлення значною мірою залежить від вдало розробленої системи педагогічного впливу, педагогічних умінь і навичок вихователя [2, с. 2-3].

Останнім часом науковці та практики скевують свою увагу на ігрові методи, зважаючи на безмежні можливості гри у всебічному розвитку підростаючого покоління. Безперечно, ігрові методи та підходи є основними у розвитку дошкільників, своєрідним містком

між педагогом та сучасною дитиною, яка зростає і формується в інформаційно насиченому, цифровому середовищі.

Постановка проблеми. Окреслене зумовлює необхідність пошуку актуальних та ефективних методів розвитку мовленнєвої компетентності дошкільнят.

Різномасштабно проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку досліджувалися у працях психологів, педагогів та психолінгвістів (Виготський Л., Леонтьєв О., Лурія О., Маркова А., Рубінштейн С. та ін.). Питання методики мовленнєвого розвитку дітей розкрито у роботах Богуш А., Гавриш Н., Калмикової Л., Крутій К., Трифонова О. та ін. Виховне та розвивальне значення гри стало предметом наукових праць: Бібік Н., Гавриш Н., Кларіна М., Крутій К., Макнамара Д., Рогальсько-Яблонської І. та ін.

Мета – визначити дидактичний потенціал методу сендплей у розвитку мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Процес розвитку мовлення у період дошкільного дитинства відбувається у декількох напрямках, насамперед вдосконалюється його практичне вживання в спілкуванні з іншими людьми, мовлення стає основою перебудови психічних процесів, знаряддям мислення, характеризує становлення особистості дошкільника як цілісності, в єдності прояву його емоцій, свідомості та поведінки. Цей процес залежить від багатьох частин головного мозку, тому є складним і обов'язково включає розвиток дрібної моторики, збагачення сенсорного досвіду, роботу над артикуляцією, диханням тощо. Тому сьогодні вагомий акцент – на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності через такі форми організації пізнавальної діяльності дитини, які спрямовані на збагачення пізнавальних зв'язків: дійсність – мислення – мова [1].

Ефективним ігровим методом розвитку мовленнєвої компетентності, а головне цікавим і природним для дітей дошкільного віку є метод сендплей – гра з піском. Традиційно у науковій літературі увага приділяється можливостям цього методу у зв'язку з його ігровим та арттерапевтичним характером, викорис-

танням у роботі психолога методу пісочної терапії. Однак, його можливості значно більші.

Відомо, що коли діти торкаються та вивчають предмети руками, вони знаходять підґрунтя для абстрактних понять у реальному світі. Видатний нейропсихолог Лурія О. довів, що поєднання когнітивної діяльності та моторної дає додаткові можливості для росту зв'язків між різними функціональними системами головного мозку [5, с. 35]. У процесі гри дитини з піском задіюються ділянки мозку, які відповідають за інтерпретацію сенсорних відчуттів та формування мовлення, що не здатен забезпечити жоден інший канал сприйняття інформації.

Під час ігрової взаємодії з піском у дітей відбуваються ріст та розвиток мозку: його моторні, перцептивні, когнітивні, соціальні та емоційні частини інтегруються або взаємодіють, вибудовуються складні нейронні мережі, які стають необхідним підґрунтям для здатності розв'язувати проблеми у дорослому житті.

Отже, вважаємо, що сендплей – це інноваційний метод педагогічно організованої взаємодії з піском, що сприяє всебічному розвитку дитини та формуванню ключових компетентностей дошкільника.

Ігри з піском – це навчально-мовленнєва, мовленнєво-ігрова, комунікативно-мовленнєва, художньо-мовленнєва діяльність дошкільника, яка реалізується через спільні дії дорослого і дитини, репродуктивні дії (за моделлю, яку запропонував дорослий), самостійні дії дитини з утілення власного задуму, коопераційні дії (з однолітками).

Науковці виокремлюють декілька концептуальних аспектів використання ігор з піском [4, с. 4-5], які становлять інтерес для нашого дослідження.

Психологічний. Пісок виконує роль релаксанта, заспокоюючи та врівноважуючи емоції дитини – своєрідний ефект «заземлення» негативу; є каталізатором для виникнення ресурсних емоцій: радості, захоплення, упевненості в собі, натхнення.

Особистий. Ігри з піском уможливають право дитини на свободу вибору. Взаємодія з цим природним матеріалом забезпечує ситуацію успіху у будь-якому випадку, а також

особистісно орієнтований розвиток здатності до самореалізації та самовдосконалення.

Пізнавальний. Різноманітні ігри з піском забезпечують дитині набуття досвіду, знань, щодо способів створення мистецьких композицій за допомогою піску; формування пізнавальних інтересів і спостережливості, розширення світогляду.

Розвивальний. Безперечно, що взаємодія з піском, – розвиток сенсорики, тактильно-кінестетичної чутливості, асоціативного, логічно-образного мислення, просторової орієнтації, відчуття масштабу, форм, пропорцій, формотворення знакової символіки.

Кінестетичний. Ігри з піском надають можливість використання обох рук як реалізацію двох способів сприйняття інформації: інтелектуально-логічного та емоційно-ціннісного.

Творчий. Ігрова взаємодія з піском сприяє формуванню художньо-образного сприйняття побаченого та його творче відображення; розвитку творчих здібностей, уяви, креативних рішень у відтворенні зовнішнього й внутрішнього світу, вихованню художнього смаку.

Корекційно-мовленнєвий. Пісок – ефективний тренажер для пальчиків, координації рухів, що важливо для кореляції між мовленнєвим розвитком і дрібною моторикою.

Комунікаційно-коопераційний. Різноманітні ігри з піском забезпечують розвиток навичок спілкування з дорослими і дітьми; формування здатності до співпраці; готовності творити й працювати разом, домовлятися і взаємонадихатися.

У літературі виокремлюють основні принципи ігор з піском: створення природного стимулюючого середовища, в якому дитина відчуває себе комфортно і захищено, проявляючи творчу активність; «оживлення» абстрактних символів: букв, цифр, геометричних фігур; реальне «проживання», програвання різних ситуацій разом з героями казкових ігор тощо [4, с. 5].

Розглянемо детальніше декілька видів ігрової взаємодії з піском, які сприяють розвитку складників мовленнєвої компетентності. Досить ефективними для удосконалення фонетичного складника є вправи-багаторазове повторення дітьми мовленнєвих дій, а

також імітаційні вправи, які передбачають запам'ятовування, повторення складних звуків та слів.

Такі вправи-ігри доречно проводити ще на етапі знайомства з пісочницею з використанням традиційних прийомів: пересипання піску через лійку, млинчик, пальчики, прислухаючись до звуків, та повторюючи їх, наприклад, шиплячих «с-с-с» та «ш-ш-ш» у різному темпі. Також ковзання поверхнею піску, з виконанням зигзагоподібних і колоподібних рухів, імітуючи змійку, машинку, повторюючи склади: «жи-жи-жи», «ши-ши-ши» тощо.

Згодом додаємо вимову і повторення слів, наприклад, пересипаючи пісочок примовляємо разом з дітками: «набираю – висипаю» (повторюємо разом з рухами), «набираю – висипаю – пересипаю» тощо. Набираючи воду з відерця та переливаючи її в інший посуд, пропонуємо дітям коментувати дії: «набираю-наливаю», а також прислухатися до звуків і повторювати їх голосом: «пл – пл-плесь-плесь». Наливаючи воду до пісочниці відтворюємо звуки води: «хлюп-хлюп-хлюп». Такі вправи допомагають розвивати навички виразно і правильно говорити.

Ефективними є ігрові вправи на вправлення у зв'язному мовленні шляхом створення ігрової ситуації з коментуванням дій, наприклад, приготування певної страви. «Підсолимо борщик». Діти перетирають пісок трьома пальчиками – великим, вказівним та середнім спочатку правою рукою, потім лівою. Потім, виконуючи ці дії, озвучують їх та повторюють: беру сіль – солю борщик, додаю ще...тощо.

Доречно долучати ігри на розвиток тактильно-кінестетичної та дрібної моторики рук. Тактильні відчуття діти отримують через шкіру: «тепле – холодне», «твердий – м'який», «гладенький – гострий». Діти не лише знайомляться з властивостями піску, а й вивчають слова-ознаки цих властивостей. Для цього повторюємо дії та слова, збагачуючи та активізуючи словниковий запас.

Отже, під час такої ігрової взаємодії з піском через наслідування зразка й відпрацювання окремих умінь, на перший план виступає власний комунікативно-мовленнє-

вий досвід дитини, активна практика самостійного і свідомого розв'язання ситуативних мовленнєвих завдань.

Як зазначає Гавриш Н., ефективним методом навчання розповідання чи переказу є розповідання командами, який крім позитивного впливу на формування мовленнєвих умінь, також сприяє підтримці ровесницьких стосунків [3, с. 4].

Така взаємодія матиме цікаве вираження у формі пісочного сторітелінгу. Історії можна складати: на довільні теми; на запропоновані вихователем; історії про те, що роблять діти з піском (про вежу для принцеси, про озеро для маленьких жабенят, про смачні пироги та тістечка тощо); історії з іграшками та предметами, які діти знаходять, відкопують у піску. Під час такої діяльності націлюємо дітей використовувати алгоритм сторітелінгу, пропонуючи зачин, далі вони відшукують заховані предмети, та вводять їх до історії.

Наприклад, сторітелінг з піском «Королівство Літер». Вихователь пропонує побудувати з піску королівство, а потім заселити його знайденими під час будівництва фігурками та предметами, але лише тими, у назві яких є зага-

дані літери. Літери також діти знаходять під час будівництва. Після того, як закінчено роботу, діти складають історії про королівство Літер.

Серед переваг таких ігор з піском можна визначити відсутність монотонності, збільшення інтересу та подолання негативного ставлення до вивчення нового, діти почувуються успішними, зникають страх, знижується напруга, швидше відбувається період адаптації.

Таким чином, навіть дотичний аналіз видів ігрової взаємодії з піском засвідчив, що метод сендплей дозволяє розвивати усі складники мовленнєвої компетентності: фонетичний, лексичний, граматичний тощо. Поєднання методу сендплей з іншими інноваційними методами, зокрема сторітелінгом, дає можливості для розвитку зв'язного мовлення у процесі мовленнєвої творчості.

Дидактичний потенціал методу сендплей важко переоцінити, бо пісок – це чудовий сенсорний матеріал, предметно-ігрове середовище, прекрасний матеріал для творчості, експериментування, конструювання, у взаємодії з яким різноаспектно розвивається мовлення дитини дошкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / за ред. А. М. Богущ. К. : Вища шк., 2007. 542 с.
3. Гавриш Н. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3-6.
4. Кондратець І. Пісочні арттехніки: нові акценти у знайомих іграх. *Палітра педагога*. 2020. № 5-6. С. 3-7.
5. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Академия, 2003. 384 с.

Яценко Л. О.

вихователь спеціальної групи для дітей з порушенням мовлення
КЗ «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 80 комбінованого типу»
Криворізької міської ради

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ LEGO ІГОР НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті автор розглядає методiku та технологію використання LEGO ігор на розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників та позитивний вплив даних ігор на всебічний розвиток дітей, визначає особливості зв'язку гри та навчання через гру.

Ключові слова: ігрова компетентність, мовленнєва компетентність, гра, навчання через гру.

В статье автор рассматривает методiku и технологию использования LEGO игр на развитие речевой компетентности дошкольников и положительное влияние данных игр на всестороннее развитие детей, определяет особенности связи игры и обучению через игру.

Ключевые слова: игровая компетентность, речевая компетентность, игра, обучение через игру.

In the article the author considers the methodology and technology of using LEGO games for the development of speech competence of preschoolers and the positive impact of these games on the comprehensive development of children, identifies the features of the game and learning through play.

Key words: game competence, speech competence, game, learning through play.

Діти мають надзвичайний, вроджений потенціал до навчання. Діти, яким усього лише кілька годин від народження, надають перевагу саме звукам людських голосів у порівнянні з будь-якими іншими звуками. [6, с. 64] Крім розвитку мови та дрібної моторики, у дітей також розвинена уява та винахідливість, яка допомагає їм створювати нові ідеї та можливості, а також сильну мотивацію до спілкування та взаємодії з іншими. Гра збагачує та розбудовує цей потенціал. В останні кілька десятиліть дослідження неодноразово продемонстрували, що ігровий досвід – це не просто веселощі, не просто спосіб проведення часу на шляху до дорослого віку. Навпаки, гра відіграє центральну роль у навчанні та підготовці нас до викликів, що виникають пізніше в дитинстві та в дорослому віці [1, с. 12].

Дошкільна освіта є невід'ємним багатоконпонентним та першим рівнем у системі освіти, стартовою сходинкою особистісного розвитку дитини. Стандарт спрямований на забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти всіх дітей раннього та дошкільного віку

Як зазначено в БКДО, виконання вимог Стандарту забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей дитини в найбільш оптимальній для кожної дитини формі.

Основою Стандарту є покладання традиційних для дошкільної освіти ідей гуманістичної педагогіки, направлених на гуманне ставлення до дитини, теорії природовідповідності, за якою у дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу.

У сфері дошкільної освіти зміст та побудова освітнього процесу визначаються принципами науковості, систематичності, активності, природовідповідності, які потребують від педагога організацію освітньо-виховного процесу, з максимальною активізацією діяльності дитини в пізнанні навколишнього світу, реалізацію її творчих задумів та мрій.

Ключові компетентності під час здобуття дошкільної освіти формуються за різними освітніми напрямками, спрямованими на розвиток особистості дитини [3, с. 4].

У Базовому компоненті дошкільної освіти одним з основних освітніх напрямків є «Гра дитини», що вміщує в собі ігрову компетентність, яка являє собою здатність дитини до вільної, емоційно забарвленої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях у узагальненій формі.

В освітньому напрямку «Мовлення дитини» зазначається, що мовленнєва компетентність – здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість [3, с. 17].

Зміст програми «Безмежний світ гри з LEGO» спрямовано на забезпечення всебічного (пізнавального, креативного, комунікативно-мовленнєвого, фізичного) розвитку особистості дитини як активного учасника суспільного життя у майбутньому, де в основу взаємодії «дорослий-дитина» покладено підхід «навчання через гру».

Граючись дитина повністю розчиняється у процесі гри, бере на себе ролі стає цілеспрямованою, почувається затишно, радісно, а головне – має можливість розвивати власну ідею, бути лідером та активно взаємодіяти з іншими учасниками гри і в такий спосіб навчатися.

Дієвим засобом, який дає змогу втілити підхід «навчання через гру» є конструктор LEGO, адже у самій його назві закладений важливий етап розвитку дитини. В перекладі з данської LEGO означає «грай добре».

Програма «Безмежний світ гри з LEGO» має на меті сприяти не лише всебічному розвитку дошкільника як творця завтрашнього, а і становленню педагога – творця сьогоденного, який прагне відійти від педагогіки копіювання, шаблонування практики однієї правильної відповіді і нав'язування дитині свого бачення.

Головними цілями є розкриття, збереження та розвинення внутрішнього потенціалу кожної дитини, формуванню її цілісного світогляду та збагачення ігрового досвіду засобами конструктора LEGO, розвинення креативного підходу до створення конструкцій та отримання знання в сучасному руслі інформації, сприянню успішної самореалізації в умовах майбутнього дорослого життя [4, с. 8].

Мовлення відіграє важливу роль у становленні особистості дитини. Це вагомий засіб пізнання навколишнього й налагодження спілкування з світом. Чим доросліша дитина,

то більшого значення набуває в її житті мовлення. Саме тому дуже важливо вчасно помітити мовленнєві порушення ще в дошкільному віці та провести відповідну роботу щодо їх налагодження.

Використання LEGO робить процес корекції актив та результативним, тому як для дітей таке заняття – це звичайна гра. Чим багатоконпонентними будуть прийоми впливу на дітей, то успішнішим буде формування мовлення.

Використання конструктора LEGO в ігровій взаємодії з дошкільниками позитивно відображається на якості корекції та навчання, оскільки сприяє:

- розвитку лексичної сфери мовлення в межах певних тем (відпрацювання лексичної теми засобами LEGO розширює словниковий запас дітей, сприяє розвитку творчого потенціалу, візуалізує навчальний процес. Наприклад, під час вивчення теми «Домашні тварини» дитині набагато цікавіше розглядати тварин-іграшок аніж тварин на картинках, або ж самій збудувати будинок з різними кімнатами під час опрацювання теми «Моя домівка, тощо»);

- формуванню граматичних навичок (відпрацювання навичок узгодження числівника з іменниками, як от: «Скільки в будинку віконечок? Скільки квіточок на клумбі? Скільки в зоопарку звірів?»); прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку, словотворення дієслів з використанням різних префіксів, утворення складних слів, відмінкових закінчень: «Кошеня без чого? (без хвоста); без чого будиночок ? (без даху, без дверей) тощо»)

- формуванню та розвитку правильного тривалого видиху (завдання стають цікавішими, яскравішими, зникає монотонність та інертність дітей, адже вони можуть тактильно і зорво відтворювати вправи);

- постановці та автоматизації звуків (побудова «чарівних» сходинок, драбинок, доріжок з конструктора LEGO*, по яких дитина «проходить», називаючи відповідний склад чи слово);

- оволодінню навичками звукового та складового аналізу слів;

- формуванню графічного образу літер шляхом створення їх з конструктора під час навчання грамоти;

- розвитку й удосконаленню вищих психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення);
- розвитку дрібної моторики, а саме тонких диференційованих рухів пальців та кистей рук [4, с. 69].

Одним із важливих етапів мовленнєвої роботи є формування правильної вимови звуків їх автоматизація у самостійному мовленні та диференціація з іншими звуками. Це багатотривалий, а інколи й монотонний процес. Тож для того, щоб зацікавити дитину, зробити взаємодію з нею жвавішою, а завдання різноманітнішими доцільно використовувати конструктор LEGO.

Щоб зацікавити дитину вправами для постановки звуків, та й загалом, для розвитку мовлення, доцільно використовувати артикуляційну гімнастику з використанням деталей конструктора LEGO, такі як тварини, елементи домашнього вжитку, або ж попросити дитину самостійно побудувати модель, необхідну для вправи.

Працюючи над постановкою звука, можна запропонувати дитині створити його графічний образ, тобто збудувати або викласти з деталей конструктора LEGO літеру, що позначає цей звук.

Під час автоматизації звука можемо запропонувати дитині збудувати модель, у назві якої є цей звук (тварину, споруду тощо). Для ліпшого розуміння місцезнаходження у слові звука, що автоматизується, можна запропонувати позначати цей звук цеглинкою (тоненька пластина – це слово, а цеглинка – це звук).

Робота над лексичними темами за допомогою конструктора LEGO, який пропонує широку тематичну палітру, дає змогу дітям запам'ятовувати нові слова, використовувати тактильні та зорові аналізатори. У таких дітей розширення словника ліпше відбувається тоді, коли діти мають змогу побачити, відчутти на дотик, усвідомити певне слово. До того ж використання конструктора LEGO допомагає розвивати не лише мовлення дітей, а й їхню фантазію та креативність.

Оволодіння навичками звукового та складового аналізу у дітей викликає значні труднощі. Ця робота передбачає навчання дітей звуків рідної мови, вміння визначати звукову

та складову структуру слів, є підготовчим етапом до оволодіння писемним мовленням. Тому традиційно на заняттях зі звукової культури використовують готові набори для звукового аналізу. Використання ж із цією метою конструктора LEGO надає процесу нових барв, адже замість рисочок та кружечків звуки позначені цеглинками: голосні звуки – червоними, а приголосні – синіми. На пластинах чи на столі діти викладають моделі слів, які є яскравими і набагато зрозумілішими для них.

Складову структуру слова за допомогою цеглинок LEGO діти можуть опановувати в такі способи:

- «відстукати» кількість складів у слові за допомогою однієї цеглинки (наприклад, слово «собака»: відстукуюмо тричі, оскільки у слові три склади)

- на пластині викладати кожний склад за допомогою окремої цеглинки, колір якої дитина обирає самостійно (наприклад, слово «машина»: на пластині викладено три цеглинки). Ці завдання зрозумілі дитині й наочно демонструють те, що вона чує й розуміє [4, с. 70].

Під час роботи над реченням конструктор LEGO дає дитині змогу «побачити» та «зрозуміти», власне, поняття «речення», його складових частин (слів). Використовуючи конструктор, речення можна позначити за допомогою пластини 2x10, а слова – цеглинками 2x2 і в такий спосіб викладати речення. Це дає можливість дітям чітко визначати кількість слів у реченні їх порядок. Окрім цього, діти можуть змінювати порядок слів, переставляючи ключове слово в різні місця. Це дасть їм змогу наочно зрозуміти, що від порядку слів у реченні залежить його зміст.

Навчання через гру може відбуватися, як за допомогою вільної гри, так і за умов, коли можливості середовища чи мотивуючих дорослих створюють ігрову ситуацію до поставленої навчальної мети. Гра також може бути незвичайною соціальною активністю, що надає велику змогу набувати досвід інших людей [3]. Під час навчання через гру важливо пам'ятати про п'ять характеристик, які описують ігровий досвід навчання, а саме соціальна гра, довільна гра, значуща

гра, активна гра, мотивуюча гра. Ці характеристики можуть з'являтися і зникати під час навчання через гру. Присутність одночасно всіх п'яти характеристик не потрібна, але ми повинні пам'ятати, що під час гри діти відчують радість і здивування, значущі зв'язки, бути залученими та вмотивованими та, звичайно, взаємодіяти з іншими. Отже, навчання через гру є потужним інструментом всебічного розвитку дитини, адже саме граючись дитина навчається. Гра – це «чарівне джерело» з допомогою якої дитина розвивається, мислить, доводить, спостерігає [7, с. 4].

Як висновок можна сказати, що LEGO – це дієвий ігровий засіб, що дає змогу здійснювати вплив з найбільшим психологічним комфортом. Граючи з конструктором, аналізуючи об'єкти, плануючи свою діяльність чи підсумовуючи її дитина засвоює потрібні слова, вправляється у правильному їх вживанні.

Конструктор LEGO допомагає педагогу ліпше зрозуміти внутрішній світ дитини і стати в ньому її партнером і другом. Систематичне і цілеспрямоване використання LEGO в практичній діяльності вихователя дає змогу розвивати комунікативні здібності та мовленнєву компетентність кожної дитини.

Для дитини віком до 6 років гра є потужним трансформаційним чинником становлення особистості. Вона стимулює вияв позитивних емоцій та почуттів, сприяє розвитку психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення), соціалізації особистості, засвоєнню нею системи елементарних знань про довкілля, формуванню цілісного світогляду та моральних якостей, надає можливість задовольнити рухову активність та творчо самореалізуватися. Отже, під час гри одночасно відбувається і розвиток, і навчання, і виховання дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дженніфер М. Зош, Емілі Дж. Хопкінз, Ханне Дженсен, Клер Лю, Дейв Ніл, Кеті Хірш-Пасек, С. Ліннет Соліс, Девід Вайтбрейд. Біла книга «Навчання через гру та діяльнісний підхід : огляд доказів». The LEGO Foundation, 2017. 40 с.
2. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» / за заг.ред. О.В. Низковської. 256 с.
3. Базовий компонент дошкільньої освіти нова редакція – документ підготовлений авторською групою: Байер О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня М.П., Косенчук О.Г., Корнеєва О.Л., Лисенко Г.М., Левінець Н.В., Машовець М.А., Мородоус І.О., Нерянова С.І., Піроженко Т.О., Половіна О.А., Рейпольська О.Д., Шевчук А.С.: від 21.12.2020. 37 с.
4. Програма розвитку дитини від 2–6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ з LEGO» / О.Ю. Рома, В.Ю. Близнюк, О.П. Борук. The LEGO Foundation, 2016. 140 с.
5. Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку. Діємо разом: навчально-методичний посібник для використання в роботі з дітьми п'ятого року життя / Н. Гавриш, О. Пометун; за ред. О. Пометун. Київ, 2017. 128 с.
6. Вулуманос, А., Веркер, Дж. Ф. (2007). Слушание речи при рождении. Наука о развитии, 10 (2), 159–64.
7. Нечипорук Н. І., Томей О. П. Розвивальні ігри для дошкільників. Харків : Видавнична група «Основа», 2007. 192 с.

Наукове періодичне видання

**УКРАЇНСЬКИЙ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК**

Науковий журнал

24 (24) грудень 2021

Підписано до друку 28.12.2021 р. Формат 84x108/16.
Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 6,93.
Тираж 100 прим.

Видавник: ГО «Львівська педагогічна спільнота»
79000, м. Львів, а/с 341

www.pedagogylviv.org.ua

E-mail: journal@pedagogylviv.org.ua

Телефон: +38 095 580 08 54